

MOVISIE – Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

MOVISIE verzamelt, ontwikkelt en verspreidt kennis en adviseert op het gebied van welzijn, zorg en sociale veiligheid. MOVISIE werkt voor en samen met overheden, burgerinitiatieven, professionele en vrijwilligersorganisaties met als doel de participatie en zelfredzaamheid van burgers te vergroten. Centrale thema's daarbij zijn vrijwillige inzet, mantelzorg, kwetsbare groepen, leefbaarheid en huiselijk en seksueel geweld.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl

COLOFON

Auteurs: Matthijs Uyterlinde, Silke van Arum, Nada de Groot, Vasco Lub

Met medewerking van: Radboud Engbersen, Mirjam Nagel

Projectnummer: P1881

Datum: 5 februari 2009

© MOVISIE

Bestellen: www.movisie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	De Wildemanbuurt wordt vernieuwd	1
1.2	Winnende wijken in West.....	1
1.3	Leeswijzer	3
2	Onderzoeksaanpak	4
2.1	Onderzoeksvraag.....	4
2.2	Vier invalshoeken.....	4
2.3	Onderzoekslocaties	5
2.4	Onderzoeksmethoden	7
2.5	Kenmerken van de onderzoekspopulatie	9
3	De leefwereld van bewoners	12
3.1	Positieve en negatieve aspecten	12
3.2	Sociale compositie van de buurt.....	14
3.3	Wonen.....	18
3.4	Voorzieningen	23
3.5	Groen, openbare ruimte en veiligheid	27
3.6	Reputatie en imago.....	28
4	Conclusies	30
4.1	Voedingsbodem voor sociale stijging	30
4.2	Sociaal evenwicht versterkt sociale binding	32
4.3	Kwetsbare sociale ruggengraat	33
4.4	Groen, rust, ruimte en onbehagen.....	34
4.5	Stedelijke vernieuwing: spook of reddende engel?	34
5	Aanbevelingen	36
5.1	Faciliteer opwaartse mobiliteit, bouw voor specifieke doelgroepen	36
5.2	Realiseer evenwichtige woonmilieus	38
5.3	Investeer in de sociale infrastructuur en de publieke ruimte	40
5.4	Verbind stedelijke vernieuwing met sociale stijging.....	42
5.5	Epiloog	43
6	Bronnen	45

1 Inleiding

Amsterdam Nieuw West ontwikkelt zich in hoog tempo. De herstructurering die eind jaren negentig is ingezet – een van de grootste stedelijke vernieuwingsoperaties van West-Europa – begint z'n vruchten af te werpen. In het gebied verrezen al diverse nieuwe complexen en momenteel worden plannen gemaakt voor de komende fasen van het vernieuwingproces. In september 2006 hebben de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer, Bos en Lommer, Osdorp en Slotervaart de herziene versie van het *Ontwikkelingsplan Richting Parkstad 2015* in het inspraaktraject gebracht. De komende jaren zullen grote investeringen in het gebied worden gedaan.

1.1 De Wildemanbuurt wordt vernieuwd

In het stadsdeel Osdorp is de vernieuwing inmiddels het verst gevorderd. Een van de laatste gebieden in Osdorp die nog moet worden aangepakt, is de Wildemanbuurt. Deze buurt (met ruim 2.400 woningen) bestaat voor het overgrote deel uit naoorlogse portieketageflats en galerijwoningen in de sociale huursector, waarvan het merendeel kleiner is dan 60 vierkante meter. De bevolkingssamenstelling wijkt af van de rest van Amsterdam door een relatief groot aandeel allochtone gezinnen en autochtone ouderen. In sociaaleconomisch opzicht is het een van de meest kwetsbare gebieden van Osdorp. De woningcorporaties Stadgenoot en Far West zijn inmiddels gestart met de planvorming voor de vernieuwing van de Wildemanbuurt, hetgeen begin 2009 moet resulteren in het *Vernieuwingsplan Wildemanbuurt*. Leidraad daarbij vormt de *Startnotitie Wildemanbuurt* die de betrokken corporaties in 2007 samen met het stadsdeel Osdorp hebben opgesteld.

De *Startnotitie Wildemanbuurt* bouwt voort op de uitgangspunten van het *Ontwikkelingsplan Richting Parkstad 2015*. Hierin wordt de ambitie uitgesproken om van Amsterdam Nieuw West een gebied te maken met een verbeterd imago, een diversiteit aan lage, midden en hogere inkomensgroepen, en een verscheidenheid aan werk- en woonmilieus. Daarbij moet zowel het stedelijke karakter als het groene karakter versterkt worden. Veel aandacht gaat uit naar het faciliteren van de stijngaspiraties van de zittende bevolking van Nieuw West; juist deze groep moet kunnen profiteren van de grootschalige vernieuwingsoperatie. Voor sommigen betekent dat de stap van een huur- naar een koopwoning, voor anderen een verhuizing van een krappe, verouderde woning in een portieketageflat naar een modern huurappartement met meer wooncomfort. In de *Startnotitie Wildemanbuurt* wordt de nadruk gelegd op het zodanig programmeren van woningen, voorzieningen en openbare ruimte dat zij maximaal bijdragen aan sociale en economische vernieuwing. Een belangrijk speerpunt hierin is het wegwerken van de achterstanden in de sociaaleconomische positie van de bewoners van de Wildemanbuurt ten opzichte van het gemiddeld Amsterdams peil. De ambitie met de vernieuwing van Amsterdam Nieuw West, en dus ook van de Wildemanbuurt, is het realiseren van geslaagde wijken voor geslaagde bewoners en voor bewoners op achterstand – winnende wijken dus.

1.2 Winnende wijken in West

In het najaar van 2007 heeft MOVISIE in opdracht van de Algemene Woningbouw Vereniging (inmiddels Stadgenoot) het begrip 'winnende wijken' uitgewerkt in de publicatie 'Winnende wijken in West'. Een winnende wijk is een woonomgeving die aantrekkelijk is voor sociale stijgers, maar die ook bewoners op achterstand mogelijkheden en stimulansen biedt om vooruit te komen. De publicatie beschrijft een ontwikkelingsstrategie voor de vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden die uitgaat van een zes-

tal bouwstenen: de juiste bewoners, de juiste woningen, een uitgebalanceerde sociaal-ruimtelijke mix, aantrekkelijke openbare ruimten, een robuuste sociale infrastructuur en een sterke reputatie. Wie winnende wijken wil realiseren, dient deze ingrediënten in samenhang te ontwikkelen en aan te sluiten bij lokaalspecifieke elementen, zowel in sociaal-culturele zin als in ruimtelijke zin.

Om deze aanpak concreet in te vullen heeft MOVISIE van eind 2007 tot begin 2008 in opdracht van de AWV een kwalitatief onderzoek uitgevoerd in Geuzenveld, met als doel woonwensen, betekenissen en motieven in kaart te brengen van de toekomstige middenklassegroepen in de Dudokbuurt, die de komende jaren vernieuwd wordt. Dit resulteerde in de rapportage 'Opwaarts in de Dudokbuurt' (mei 2008). De woningcorporaties Stadgenoot en Far West hebben MOVISIE vervolgens gevraagd een soortgelijk onderzoek uit te voeren in de context van de vernieuwing van de Wildemanbuurt. Evenals in de Dudokbuurt betreft het een kwalitatieve studie die verder reikt dan de reguliere processen van inspraak en participatie, door juist ook burgers te bevragen die zich niet in deze circuits bewegen. Daarmee sluit het onderzoek mede aan bij de ambitie van Stadgenoot, zoals geformuleerd in het fusiedocument *Kwaliteit voor iedereen*, om lokaal maatwerk te leveren door bij vernieuwingsprocessen direct in contact te treden met bewoners.

In de periode eind augustus tot en met begin november 2008 is het veldonderzoek in de Wildemanbuurt en omliggende buurten uitgevoerd. Het onderzoek in de Wildemanbuurt bouwt voort op de ideevorming van de publicatie 'Winnende wijken in West' en het onderzoek 'Opwaarts in de Dudokbuurt'. De opgave in de Wildemanbuurt wijkt echter in vier opzichten af van de studie die wij uitvoerden in de Dudokbuurt: het plangebied is groter, de focus van het onderzoek is breder, het onderzoek vindt plaats in een vroeger stadium van het planproces en meer dan in de Dudokbuurt is in de Wildemanbuurt reeds verkennend onderzoek verricht. Deze afwijkende uitgangssituatie vereist een andere onderzoeksaanpak dan de werkwijze in Geuzenveld. In het onderstaande werken we deze punten uit.

- *Grotere schaal.* In de eerste plaats verschilt de schaal van de opgave, want het plangebied Wildemanbuurt is veel groter dan de Dudokbuurt. Deze omvatte ruim 500 woningen (deels renovatie, deels sloop/nieuwbouw), terwijl het vernieuwingsgebied in de Wildemanbuurt ruim 2.400 wooneenheden telt.
- *Bredere focus.* Waar de studie in de Dudokbuurt primair gericht was op de binding van de middenklasse aan de toekomstige buurt, worden in de Wildemanbuurt ook sociaal zwakkere groepen in het onderzoek betrokken.
- *Vroeger in het planproces.* Het onderzoek in de Dudokbuurt liep min of meer gelijk op met de stedenbouwkundige planvorming, terwijl het onderzoek in de Wildemanbuurt daaraan voorafgaat, zodat de uitkomsten van het onderzoek kunnen worden meegenomen als bouwsteen voor de ruimtelijke planvorming.
- *Voortbouwend op bestaand onderzoek.* In de Wildemanbuurt is in 2007 reeds uitvoerig kwantitatief onderzoek verricht onder bewoners. Er is een enquête uitgezet onder ruim 2.300 bewoners en er zijn gesprekken gevoerd met ruim 100 bewoners. De uitkomsten van deze verkenning bieden een enigszins grofmazig beeld van de sterkten en zwakten van de Wildemanbuurt vanuit het oogpunt van bewoners. Dit onderzoek vormt een waardevolle 'onderlegger' voor de kwalitatieve verdiepingsslag.

Het voorliggende onderzoek ambieert nadrukkelijk om zowel inhoudelijk als procesmatig complementair te zijn aan het reeds verrichte onderzoek en aan het planvormings- en participatieproces. Inhoudelijk ligt de toegevoegde waarde van dit onderzoek in het verdiepen en verrijken van bestaande onderzoeksgegevens met rijkere en meer specifieke kwalitatieve informatie. Deze concrete en toepasbare kennis levert input voor de stedenbouwkundige planvorming voor de Wildemanbuurt. Procesmatig be-

oogt dit onderzoek specifiek die groepen te betrekken die in reguliere participatieprocessen vaak moeilijk bereikbaar zijn: de bewoners in niet-georganiseerde verbanden (denk aan starters, studenten, maar ook aan de creatieve klasse of aan allochtone bewoners).

1.3 Leeswijzer

Deze rapportage vormt de neerslag van de gebiedsverkenning in de Wildemanbuurt. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op de gehanteerde onderzoeksmethoden en brengen we een aantal kenmerken van de geïnterviewden in beeld. Hoofdstuk drie beschrijft per ingrediënt van het winnende wijken concept de uitkomsten van de gebiedsverkenning. Het vierde hoofdstuk vormt een synthese van deze uitkomsten, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende doelgroepen van de vernieuwing, zoals starters en stedelijke gezinnen. De verkregen lokaalspecifieke kennis wordt tot slot vertaald in concrete aanbevelingen voor de stedenbouwkundige en programmatische uitwerking van de Wildemanbuurt.

2 Onderzoeksaanpak

In dit hoofdstuk zetten we de onderzoeksaanpak uiteen. Achtereenvolgens beschrijven we de onderzoeksvraag, laten we zien op welke wijze en met wie wij hebben gesproken om de leefwereld van de doelgroep in kaart te brengen en brengen we enkele karakteristieken van de respondenten in beeld.

2.1 Onderzoeksvraag

De centrale vraag van dit onderzoek luidt: *Hoe kan de Wildemanbuurt worden getransformeerd tot een winnend gebied, zowel voor middengroepen als voor groepen met een lagere sociaaleconomische status?* Deze vraag laat zich opsplitsen in twee deelvragen: Welke ruimtelijke en programmatische kenmerken – wat voor woonmilieus, wat voor publieke ruimten en wat voor voorzieningen – maken de wijk tot een aantrekkelijk woongebied voor sociale stijgers? Welke ruimtelijke en programmatische ingrepen kunnen bijdragen aan de opwaartse mobiliteit van bewoners op achterstand?

Aan de hand van kwalitatieve methoden van onderzoek is inzicht verkregen in de betekenis van de Wildemanbuurt voor bewoners en omwonenden, en in hun behoeften en wensen voor de vernieuwing van de buurt. Door zowel in gesprek te gaan met bewoners van het plangebied als met bewoners in de omliggende buurten zijn twee perspectieven op de vernieuwing van de buurt in kaart gebracht. De gesprekken in de Wildemanbuurt – hoofdzakelijk met sociale huurders – waren gericht op het verkrijgen van inzicht in de leefwereld van de bewoners *van binnenuit*, terwijl via gesprekken met bewoners van de omliggende buurten – hoofdzakelijk met middengroepen – de perceptie van bewoners in de directe omgeving is blootgelegd.

2.2 Vier invalshoeken

Voortkomend uit de centrale vraag richt het onderzoek zich op twee typen bewoners. Ten eerste de huidige bewoners van de Wildemanbuurt: grotendeels mensen met een lagere sociaaleconomische status die een sociale huurwoning bewonen. Ten tweede richt het onderzoek zich op potentiële bewoners van de koopwoningen in de toekomstige Wildemanbuurt; dit betreft niet alleen middenklasse huishoudens van elders, maar ook sociale stijgers die nu al in de buurt of elders in Osdorp woonachtig zijn.

Uit eerder (mede door MOVISIE uitgevoerd) onderzoek blijkt dat er – naast sociale klasse – nog meer factoren van invloed zijn op de betekenis die bewoners aan hun woonomgeving toekennen. Daarom schetsen we vier conceptuele invalshoeken, waarin telkens de wijze waarop mensen zich kunnen wortelen én zich verder kunnen ontwikkelen in hun woonomgeving centraal staat. De ambitie is immers om van de Wildemanbuurt een gebied te maken dat ook op langere termijn een prettig leefklimaat vormt voor een diversiteit aan sociale en culturele groepen. Hieronder werken we deze vier invalshoeken kort uit. Ze vormen niet alleen een inhoudelijke uitwerking van de onderzoeksvraag, maar fungeren tegelijk als ordeningsprincipe om de respondenten in dit onderzoek te kunnen duiden.

- *Aandacht voor levensloop en levensfase.* Het onderzoek in de Dudokbuurt bracht aan het licht dat er een sterke relatie is tussen de levensfase waarin mensen zich bevinden, en de wijze waarop ze hun buurt beleven – en dat is weer van invloed op hun woongedrag en woonwensen. Zo bleken jonge stellen zonder kinderen bijvoorbeeld gevoeliger voor de negatieve beeldvorming over hun wijk in de media, dan gezinnen met kinderen. Om recht te doen aan het levensloopperspectief maken we onderscheid tussen: 1) starters, 2) stellen zonder kinderen, 3) gezinnen en 4) ouderen.

- *Sociaal stijgingspotentieel.* Sociale stijging is een dynamisch proces: de positie van mensen op de maatschappelijke ladder is geen statisch gegeven, maar vaak in beweging.¹ Dat heeft consequenties voor de eisen die men stelt aan de sociaal-ruimtelijke inrichting van de woonomgeving. Relatief veel van de huidige bewoners van de Wildemanbuurt behoren tot de achterstandsgroepen. Zij zijn nauwelijks opwaarts mobiel. Andere bewoners staan juist aan het begin van hun maatschappelijke carrière; zij zetten hun eerste stappen op de woonladder en beschikken nog over veel stijgingspotentieel. Met name in de omliggende buurten wonen gearriveerde middenklassers. Het stijgingspotentieel van de respondenten brengen we in kaart door ze te classificeren als: 1) kansarmen, 2) aanstormers en 3) arrivés.
- *Sociale bindingskracht.* Uit onderzoek dat MOVISIE deed in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam, komt naar voren dat de creatieve klasse en de mensen werkzaam in 'maatschappelijk noodzakelijke beroepsgroepen' (leerkrachten, politiemensen en verpleegkundigen) een bovengemiddelde belangstelling in hun buurtgenoten aan de dag leggen.² Zij zijn relatief sterk geneigd om contact te leggen met buurtgenoten van een andere sociale of etnische komaf. In de Wildemanbuurt kunnen deze groepen bijdragen aan het ontstaan van klasse-overbruggende contacten, hetgeen de kans vergroot dat de burgers op achterstand kunnen profiteren van de instroom van middengroepen. De economische klasse (mensen werkzaam in het bedrijfsleven, ICT, etc.) is minder sterk sociaal ingesteld. In het onderzoek besteden we aandacht aan dit gegeven door onderscheid te maken tussen: 1) de creatieve klasse, 2) sociale beroepen en 3) de economische klasse.
- *Lokale worteling.* Tot slot liet het onderzoek in de Dudokbuurt (en andere studies) zien dat bewoners die hun wortels in Amsterdam Nieuw West hebben liggen, meer dan instromers van buiten, oog hebben voor de onderscheidende kwaliteiten van de wijk, en zich met de wijk identificeren (*civic pride*). De woongeschiedenis van mensen is dus van invloed op hun perceptie van de buurt. Hoewel de ambitie is om de Wildemanbuurt evengoed aantrekkelijk te maken voor mensen elders uit (Groot) Amsterdam, weegt de woongeschiedenis van de respondenten mee in het onderzoek door 1) blijvers, 2) terugkeerders, 3) nieuwkomers en 4) passanten te onderscheiden.

2.3 Onderzoeklocaties

Het veldonderzoek vond allereerst plaats in het gebied dat te boek staat als de Wildemanbuurt. De buurt valt uiteen in twee kleinere buurten: de Blomwijckerbuurt, gelegen tussen de Osdorper Ban en de Osdorpergracht, en de Wildemanbuurt, die gelegen is aan de noordzijde van de Osdorper Ban en doorloopt tot aan de Ookmeerweg. De Blomwijckerbuurt is grotendeels eigendom van Far West, terwijl de Wildemanbuurt geheel in bezit is van Stadgenoot. De meeste bewoners zien de beide gebieden als aparte buurten. In navolging van het *Vernieuwingsplan Wildemanbuurt* verstaan we in dit rapport onder de Wildemanbuurt het gehele gebied, dus zowel de Wildemanbuurt als de Blomwijckerbuurt. Indien er duidelijke verschillen in uitkomsten zijn tussen de twee buurten, wordt dit expliciet benoemd.

De Wildemanbuurt telt ruim 2.400 woningen en biedt onderdak aan circa 5.000 bewoners. De meeste woningbouw dateert uit de jaren vijftig en de buurt bestaat vrijwel uitsluitend uit sociale huurwoningen. Het overgrote deel van de woningen zijn portieketageflats, daarnaast staan er vijf galerijflats met elk 180 woningen (in totaal 900 woningen). Deze portieketageflats zijn recent gerenoveerd. In de late jaren

¹ Deze notie is gebaseerd op het onderzoek *Kiezen voor de stad* (2007) dat MOVISIE in samenwerking met de Erasmus Universiteit uitvoerde naar de stedelijke binding van de allochtone middenklasse.

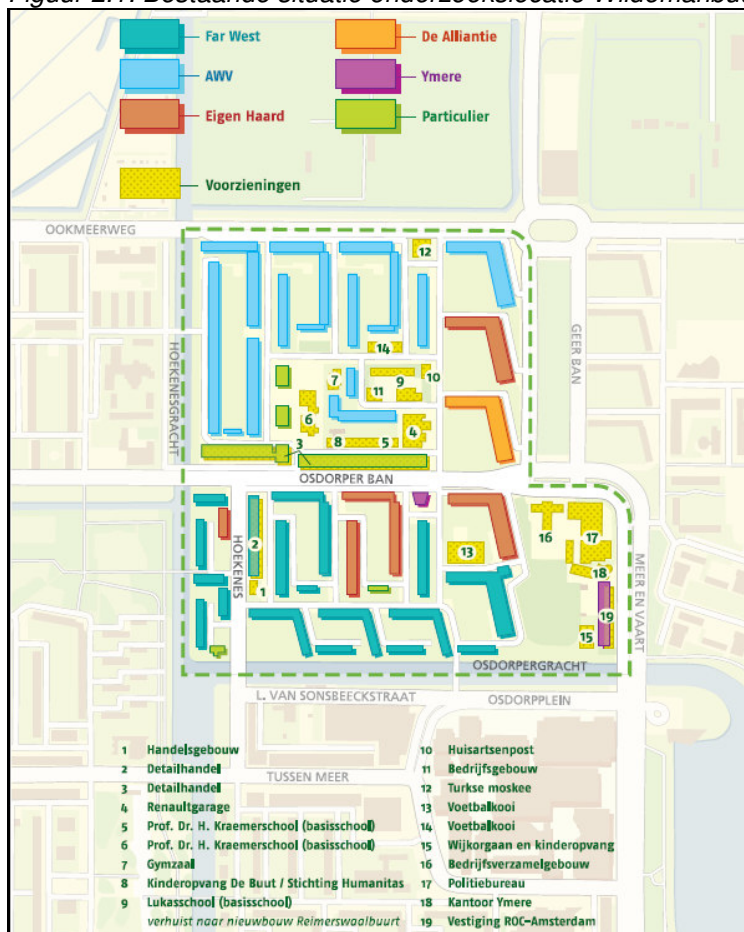
² Dit inzicht is afkomstig uit de studie *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken* (2008) van de Universiteit van Amsterdam in samenwerking met MOVISIE.

negentig werden drie kleinschalige appartementencomplexen met koopwoningen gerealiseerd die momenteel een marktwaarde vertegenwoordigen van circa 200.000 tot 225.000 euro – voor Amsterdamse begrippen zijn dit relatief gunstig geprijsde woningen.

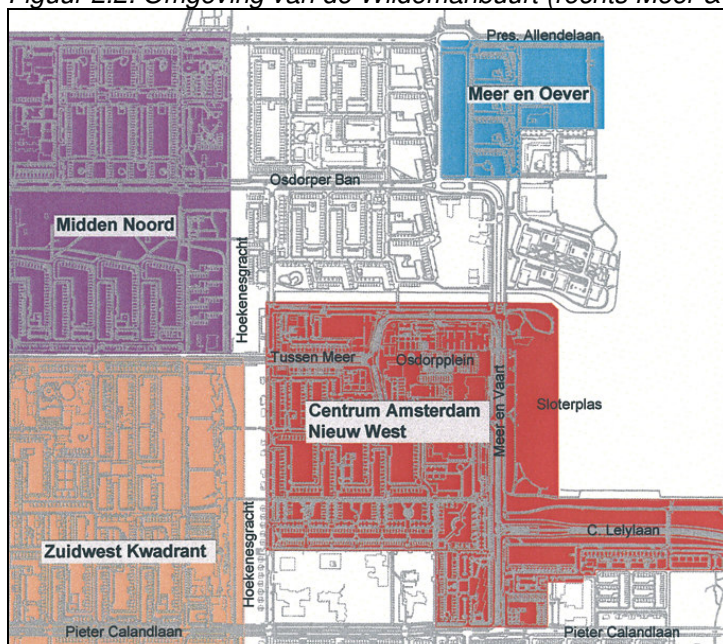
In het hart van de Wildemanbuurt, achter de Osdorper Ban, zijn een huisartsenpost, twee basisscholen, een gymzaal (die ook gebruikt wordt als kickboks school), een kinderdagverblijf en enkele bedrijfsruimtes gevestigd. Een Turkse moskee is gelegen aan de Ookmeerweg. Aan de Hoekenes en de Osdorper Ban, die de grens vormt tussen de Blomwijckerbuurt en de Wildemanbuurt, zijn buurtwinkels en kleinschalige bedrijvigheid gevestigd. Aan de oostrand van de Blomwijckerbuurt, tot slot, zijn een politiepost en een vestiging van het ROC Amsterdam te vinden.

Omdat de Wildemanbuurt vrijwel uitsluitend uit sociale huurwoningen bestaat, vonden hier vooral interviews plaats met bewoners op achterstand. Daarbij was het vizier in het bijzonder gericht op de complexen waarvan nog niet is vastgesteld of ze de komende jaren moeten plaatsmaken voor nieuwbouw. Om inzicht te krijgen in de buurtbeleving van middenklassehuishoudens in het plangebied, zijn bewoners van koopappartementen in de Wildemanbuurt geïnterviewd. Daarnaast vonden interviews plaats in de aangrenzende buurten Meer & Oever en het Centrumgebied (rond het Osdorpplein). In deze buurten vonden gesprekken plaats in de complexen Waterfort, Schutterstoren en Zilverreiger in Meer & Oever, in de Miradortoren in het Centrumgebied en het studentencomplex Meer & Vaart.

Figuur 2.1: Bestaande situatie onderzoekslocatie Wildemanbuurt

Figuur 2.2: Omgeving van de Wildemanbuurt (rechts Meer & Oever en het Centrumgebied)

2.4 Onderzoeksmethoden

Om de wensen en opvattingen van de verschillende doelgroepen – die elkaar deels ook overlappen – in kaart te brengen, is gekozen voor een combinatie van open interviews en focusgroepen. Deze vonden plaats in de periode van augustus tot en met oktober 2008. Beide onderzoeksmethoden richtten zich zowel op bewoners als op lokale deskundigen. De inzet van deze instrumenten maakt het niet alleen mogelijk om recht te doen aan de vier geschetste invalshoeken, maar zorgt er ook voor dat elk van deze groepen inhoudelijk en diepgaand aan de tand konden worden gevoeld.

Open interviews met bewoners

Evenals in de Dudokbuurt vormen interviews met bewoners de ruggengraat van het onderzoek. De huis-aan-huis-benadering, die wij ook toepasten in de Dudokbuurt en in het onderzoek *Kiezen voor de stad*, blijkt zeer geschikt om bewoners te bereiken die niet deelnemen aan reguliere participatiecircuits. Bovendien is het een effectieve methode om kwalitatieve en lokaalspecifieke kennis te vergaren, waarmee de reeds beschikbare kwantitatieve gegevens verrijkt en verdiept kunnen worden. In de uitvoering van de open interviews vormden de eerste twee invalshoeken (levensloop en sociaal stijgingspotentieel) de leidraad. Omdat ouderen sterk participeren in het reguliere inspraakproces, lag de focus in de open interviews op starters, stellen zonder kinderen en gezinnen met kinderen (zie figuur 2.3).

In eerder onderzoek in Amsterdam Nieuw West heeft Far West goede ervaringen opgedaan met de inzet van jongeren en studenten uit de buurt. Deze jongeren bleken zeer waardevol om toegang te verwerven tot allochtone bewoners (met name Turken en Marokkanen) – een groep die doorgaans moeilijk te bereiken is met onderzoek. Om die reden zijn ook in de Wildemanbuurt enkele Marokkaanse jongeren ingezet voor de interviews. De jongeren ontvingen vooraf een interviewinstructie van onderzoekers van MOVISIE en hebben samen met een onderzoeker interviews afgenomen. Mede dankzij hun inzet is het gelukt om een aanzienlijk aantal niet-westerse allochtonen te betrekken in het onderzoek.

Figuur 2.3: Sociaal stijgingspotentieel en levensloop respondenten

		Levensloop				
		Starters / studenten	Stellen zonder kinderen	Gezinnen met kinderen	Ouderen	Totaal
Sociaal stijgingspotentieel	Wildemanbuurt sociale huur	2	7	18	2	29
	Wildemanbuurt Koop	2	5	3	0	10
	Centrumgebied koop	0	5	0	3	8
	Centrumgebied huur (studenten)	8	0	0	0	8
	Meer & Oever Koop/dure huur	4	7	7	1	19
	Totaal	16	24	28	6	74

Open interviews met experts

Naast interviews met de bewoners, zijn – net als in de Dudokbuurt – expertinterviews gehouden om vanuit een ander perspectief inzicht te krijgen in de leefwereld van de bewoners. Gesproken is met de organisator en medeoprichtster van de kickboksschool Samurai Sports, een vertegenwoordiger van de Turkse moskee, de directeur van Young Designers & Industry, de complexbeheerder van Stadgenoot, een maatschappelijk werker van SEZO en de coördinator van Ontwikkelcentrum Vrouw en Vaart. Ook is gesproken met enkele ondernemers aan de Osdorper Ban.

Focusgroepen

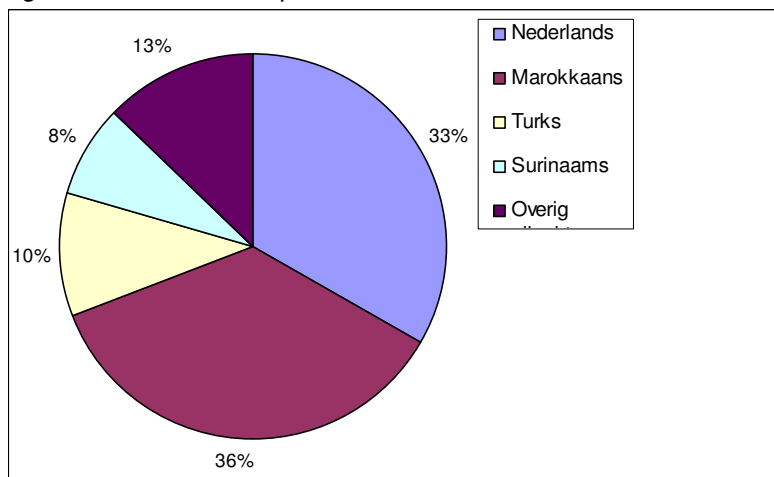
Doordat de open interviews plaatsvonden op huishoudenniveau, konden specifieke doelgroepen zoals thuiswonende jongeren, studenten of de creatieve klasse niet systematisch worden bevraagd. In aanvulling op de interviews zijn daarom focusgroepen georganiseerd met jongeren, studenten (als aankomende starters op de woningmarkt) en met de creatieve klasse. Daarbij is enerzijds aangesloten bij het levensloopperspectief en anderzijds bij het perspectief van sociale bindingskracht. Via de kickboksschool zijn de jongeren benaderd, via Young Designers & Industry de creatieve klasse die een plek krijgen in de Renaultgarage in de Wildemanbuurt en via de Weekendacademie studenten die huiswerkbegeleiding geven aan kinderen uit de buurt. Omdat de opkomst lager was dan verwacht, zijn aanvullende interviews gehouden met mensen uit deze doelgroepen. Er werden acht studenten uit het studentencomplex Meer en Vaart geïnterviewd en is een student geïnterviewd die het project VoorUit in Osdorp coördineert.³ Dat brengt het totaal aantal respondenten in dit onderzoek op 89.

³ In het project VoorUit is organiseren studenten van de Vrije Universiteit in ruil voor woonruimte activiteiten in de buurt. Het gaat onder meer oom uit huiswerkbegeleiding, computerlessen, sporten op straat, kooklessen en controleren en schoonmaken van het wooncomplex met de kinderen en huismeester (portiekportiers).

2.5 Kenmerken van de onderzoekspopulatie

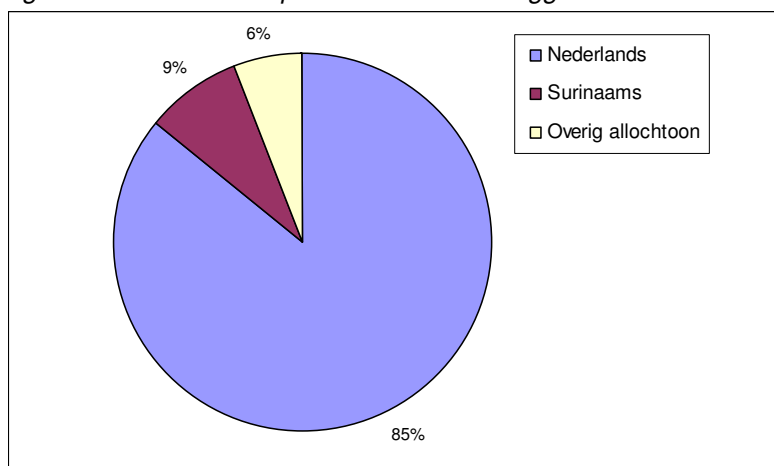
In deze paragraaf laten we zien hoe de onderzoekspopulatie is opgebouwd naar etniciteit, huishoudensituatie, woningtype en beroepsprofiel. Aan de hand van gegevens van de Dienst O+S laten we zien in hoeverre de respondenten een afspiegeling vormen van de totale bevolking van de Wildemanbuurt.⁴

Figuur 2.4: Etniciteit respondenten in de Wildemanbuurt

De onderzoekspopulatie in de Wildemanbuurt zoals die in figuur 2.2 valt af te lezen, vormt een vrij goede afspiegeling van de totale bevolking. Het aandeel Marokkaanse respondenten is met 36 procent relatief hoog (25 procent van de wijkbevolking). Dit is het gevolg van de keuze om extra inspanningen te verrichten om Marokkaanse gezinnen te bevragen.

Figuur 2.5: Etniciteit respondenten in de omliggende buurten

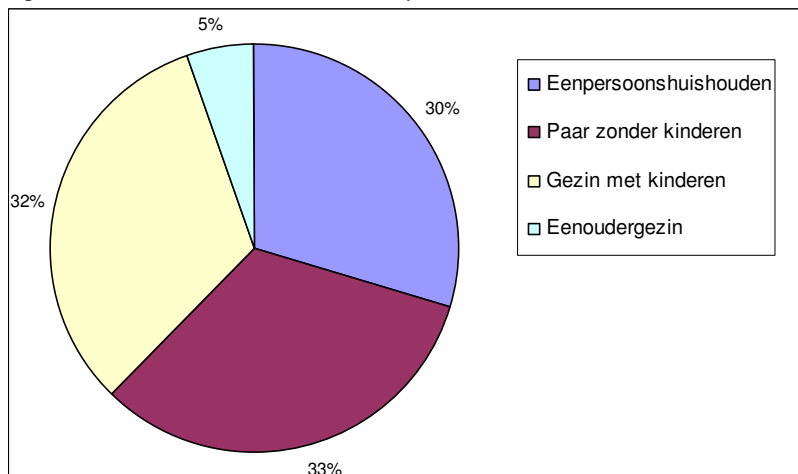

In de wijken rondom de Wildemanbuurt waren de respondenten voor het overgrote deel autochtoon. Onder de geïnterviewde middenklassehuishoudens bevinden zich verhoudingsgewijs minder allochtonen. De bevolking van Meer & Oever bestaat weliswaar voor 12 procent uit Turken en Marokkanen

⁴ De demografische gegevens in dit hoofdstuk hebben betrekking op de Wildemanbuurt (buurtcode PQ81a) en zijn ontleend aan de rapportage *Stadsdelen in cijfers 2008* van de Dienst Onderzoek en Statistiek (2008).

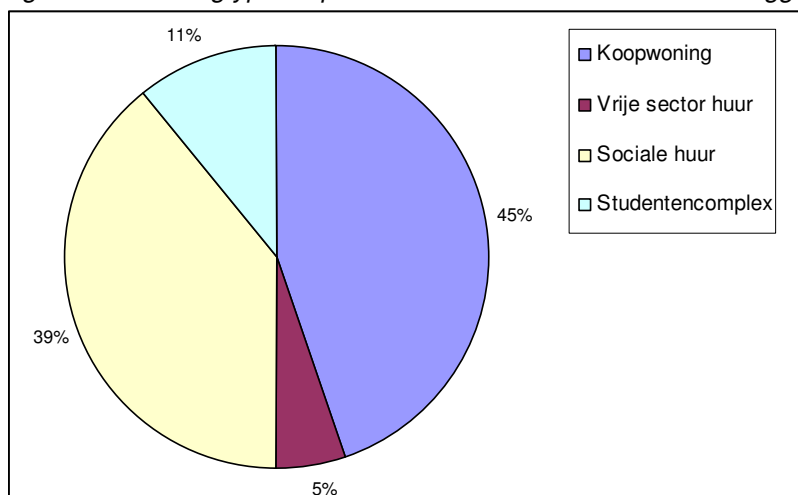
maar dit cijfer lijkt vooral het gevolg van een concentratie van niet-westerse allochtonen in het sociale huurcomplex Het Bastion.

Figuur 2.6: Huishoudensituatie respondenten in de Wildemanbuurt en de omliggende buurten

Huishoudens met kinderen zijn in het onderzoek sterk oververtegenwoordigd: 30 procent van de respondenten bestond uit huishoudens met kinderen, tegenover 17 procent in het stadsdeel Osdorp. De verklaring daarvoor is simpel: gezinnen met kinderen zijn vaker thuis, waardoor de trefkans in een huis-aan-huis-benadering groter is bij deze groep. Een- en tweepersoonshuishoudens zonder kinderen blijven enigszins achter bij de feitelijke situatie.

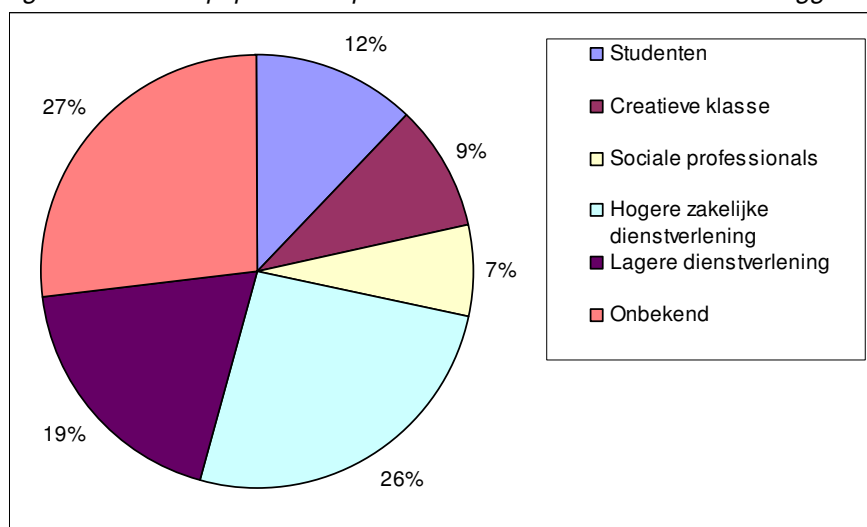
Figuur 2.7: Woningtype respondenten Wildemanbuurt en de omliggende buurten

Ongeveer 40% van de respondenten woont in een sociale huurwoning; deze sociale huurders wonen allemaal binnen de Wildemanbuurt. De omliggende buurten trekken voornamelijk Amsterdammers aan, waarvan een deel hun eerste stap op de koopmarkt zet. De meeste respondenten (70%) woonden daarvoor ook al in Amsterdam. De nieuwkomers die van buiten Amsterdam komen, zijn voornamelijk studenten. Zij kwamen naar Osdorp voor hun opleiding, ofwel omdat ze hier een woning konden vinden, en niet zozeer voor de woonomgeving. Een derde deel van de respondenten woonde hiervoor al in Nieuw West, deze blijvers hebben duidelijk wél voor de woonomgeving gekozen.

Op de vraag of de respondenten in deze buurt willen blijven wonen, antwoordde meer dan de helft volmondig 'ja'. Een kwart twijfelde, het betreft hier vooral studenten die vanwege hun studie in Osdorp wonen maar verder weinig binding met de buurt hebben. Hun keuze om te blijven hangt mede af van hun toekomstige baan. De 25 procent die de wijk liever verlaat, doet dit vanwege overlast of omdat ze op zoek zijn naar een grotere (koop)woning, die ze vrijwel zonder uitzondering elders in Nieuw West hopen te vinden.

Figuur 2.8: Beroepsprofiel respondenten Wildemanbuurt en de omliggende buurten

Binnen de middenklasse zijn verschillende indelingen naar beroepsprofiel te maken. Voortbouwend op Veldboer et al. (2008), die onderscheid maken tussen de creatieve klasse, de economische klasse en sociale professionals, onderscheiden we vijf categorieën. Binnen de economische klasse maken wij onderscheid tussen de hogere zakelijke dienstverlening (ICT, bankwezen, etc.) en de lagere dienstverlening, bijvoorbeeld de schoonmaakbranche, middenstand, horeca en industrie en logistiek (blauwe boorden). De categorie 'sociale professionals' omvat onder meer verpleegkundigen, handhavingspecialisten, een medewerkster bij een kinderdagverblijf en een ambtenaar van de burgerlijke stand. Beroepen als journalist, regisseur en grafisch ontwerper kunnen onder de creatieve klasse geschaard worden. Tenslotte onderscheiden we studenten als een aparte categorie.

Bijna de helft van de respondenten maakt deel uit van de economische klasse; waarvan het merendeel binnen de hogere zakelijke dienstverlening. Onder de 27 procent onbekende beroepen vallen naast studenten ook gepensioneerden, die met name in het Centrumgebied aantreffen. De sociale en creatieve klasse zijn in de huidige situatie slechts beperkt vertegenwoordigd. Bij de indeling van de respondenten naar beroepsprofiel is in eerste instantie gekeken naar het beroep van de hoofdrespondent, maar enkele huishoudens zijn ingedeeld op basis van het beroep van de partner, wanneer de hoofdrespondent niet werkt of slechts parttime.

3 De leefwereld van bewoners

In dit hoofdstuk zetten we de uitkomsten van het veldonderzoek op een rij. Daarbij zijn de ingrediënten van winnende wijken, zoals die beschreven zijn in het essay *Winnende wijken in West*, leidend. Voor dat de uitkomsten van de vijf ingrediënten worden besproken (3.2 t/m 3.6), presenteren we in paragraaf 3.1 de eerste indrukken en associaties van bewoners met hun eigen buurt.

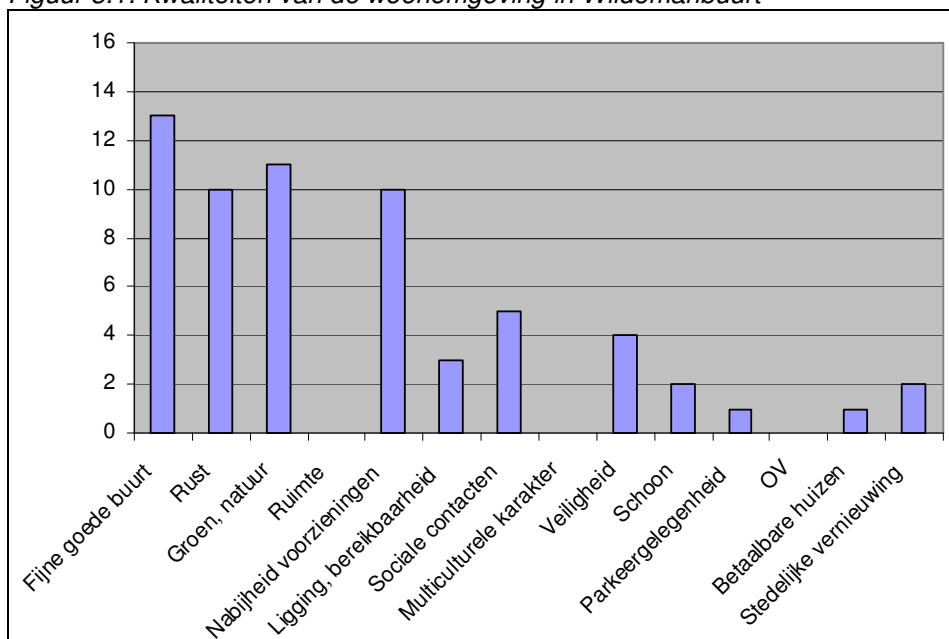
3.1 Positieve en negatieve aspecten

Alle bewonersinterviews startten met de vraag wat bewoners als positieve en negatieve aspecten van hun buurt beschouwen. Het gaat dus om de eerste associaties die bewoners hebben bij hun buurt, om punten die ze spontaan noemen. De onderstaande staafdiagrammen geven weer welke kwaliteiten en problemen die bewoners in hun wijk ervaren. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de Wildemanbuurt enerzijds en het Centrumgebied en Meer & Oever anderzijds. We benadrukken dat dit een eerste inventarisatie van meningen betreft, die later in het interview regelmatig werden toegelicht of bijgesteld.

Het overgrote deel van de bewoners oordeelt in eerste instantie positief over de woonomgeving. Vaak wordt die waardering in algemene termen uitgesproken: 'Het is een goede buurt', 'Osdorp is perfect', of 'heerlijk wonen hier'. De belangrijkste kwaliteiten die zowel in de Wildemanbuurt als Meer & Oever en het Centrumgebied genoemd worden zijn de rust, het vele groen en de nabijheid van diverse voorzieningen. De Sloterplas, de parken en het uitzicht op het groen worden gewaardeerd als plekken om te recreëren en tot rust te komen. Het Osdorpplein is voor vrijwel alle respondenten op loopafstand en is van grote betekenis voor de dagelijkse boodschappen.

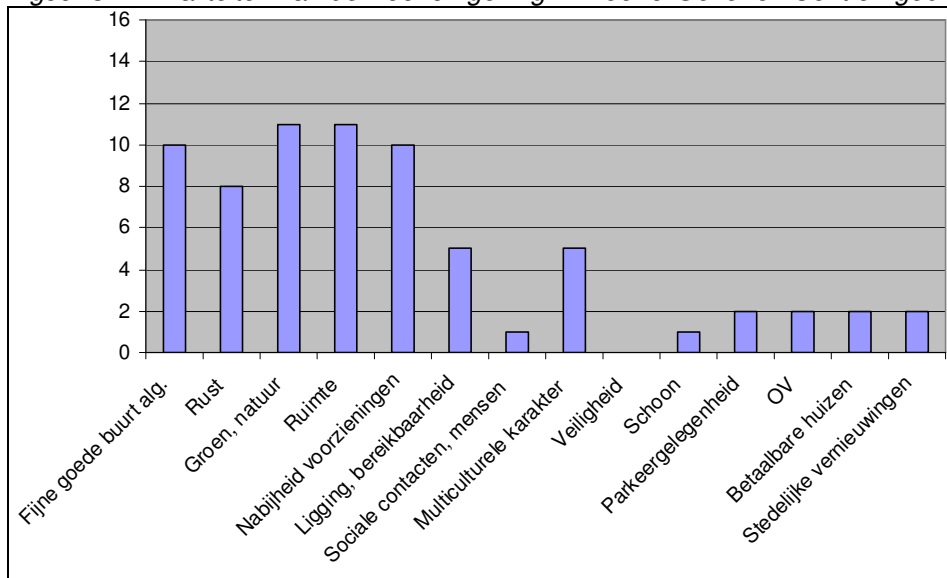
'Alles is binnen handbereik, het Osdorpplein is heerlijk dichtbij en het park, dat is zo fijn nu met die kleine. Ik kom niet meer in de binnenstad sinds ik hier woon, alles is hier.' (Bewoonster Meer & Oever)

Figuur 3.1: Kwaliteiten van de woonomgeving in Wildemanbuurt

Respondenten in het Centrumgebied en Meer & Oever wijzen in het bijzonder op de ruimtelijkheid van de buurt; respondenten uit de Wildemanbuurt noemen dit aspect opvallend genoeg nooit. De centrale ligging van het gebied, de bereikbaarheid van centrum en de aanwezigheid van voldoende uitvalswegen worden eveneens gewaardeerd.

Figuur 3.2: Kwaliteiten van de woonomgeving in Meer & Oever en Centrumgebied

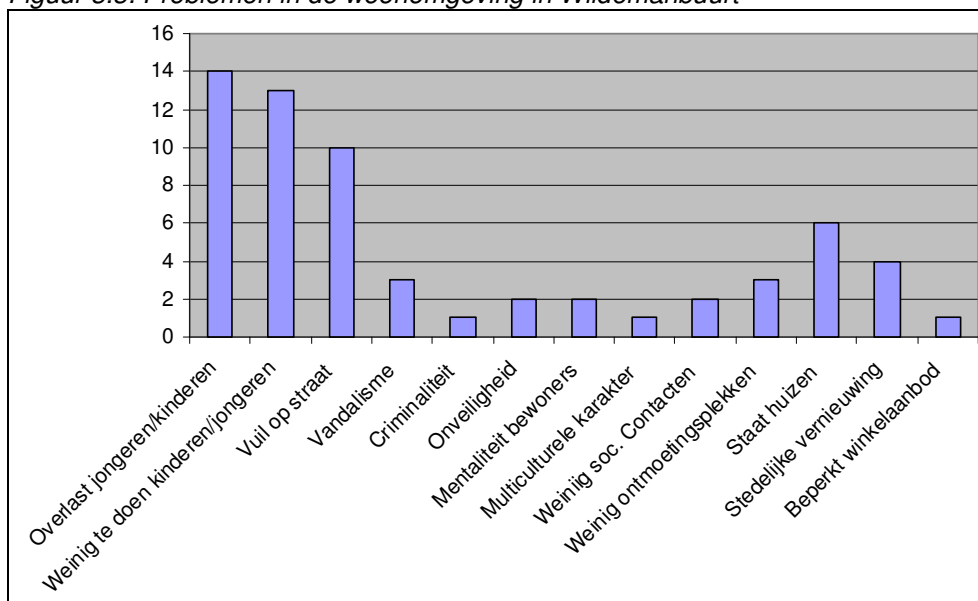
Vooral jonge middenklassers uit Meer & Oever en het Centrumgebied roemen het multiculturele en gemengde karakter van hun buurt. Een andere groep bewoners beschouwt de aanwezigheid van een groeiend aandeel niet-westerse allochtonen juist als een negatieve ontwikkeling. Deze groep bestaat hoofdzakelijk uit geboren en getogen Amsterdammers die al langere tijd in Osdorp of elders in de Westelijke Tuinsteden wonen. Ze zagen de buurt in de loop der tijd veranderen en zeggen meer dan andere respondenten als gevolg daarvan allerlei vormen van overlast te ervaren. 'Vroeger was alles beter', is een veelgehoorde uitspraak. Een respondent die binnenkort de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, lijkt steeds minder aansluiting te vinden bij een veranderende bevolgingscompositie:

'Hier in het winkelcentrum wordt geen Hollands meer gesproken. Het is overal allochtoons wat je hoort. Ook waar Hollanders bij zijn; ze blijven gewoon allochtoons praten. Het wordt met de dag erger. Ik heb echt last van die mensen. We komen net terug uit IJmuiden waar we zijn wezen winkelen, nou, dat is ook een arbeidersstad hoor, maar daar is het tenminste wel netjes en niet zo veel allochtonen.' (Bewoonster Centrumgebied)

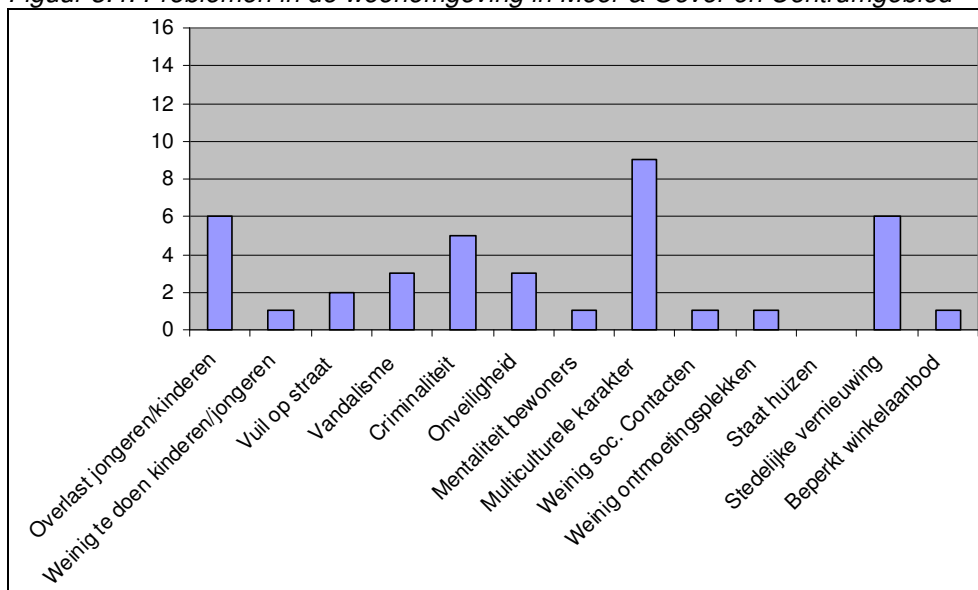
Een pregnant probleem dat door bewoners uit alle gebieden wordt aangekaart, is overlast van hangjongeren en kinderen, die geluidsoverlast en vernielingen veroorzaken. In de Wildemanbuurt wordt specifiek geklaagd over kleine kinderen, die rommel maken (het gooien van klein afval op straat) en vaak tot 's avonds laat buiten spelen. Veel bewoners uit de Wildemanbuurt verklaren de overlast vanuit een tekort aan (speel)voorzieningen voor de jeugd.

'In de zomer blijven jongeren vaak tot laat 's avonds in de parkjes hangen. Er zou een leuk buurthuis moeten zijn dat de kinderen van straat houdt, in de buurt is er nu niets te doen.' (Bewoonster Wildemanbuurt)

Figuur 3.3: Problemen in de woonomgeving in Wildemanbuurt

Figuur 3.4: Problemen in de woonomgeving in Meer & Oever en Centrumgebied

3.2 Sociale compositie van de buurt

3.2.1 Sociaal-culturele menging

Onder de respondenten in Osdorp zijn tegenstellingen zichtbaar als het gaat om de mate waarin ze waarde hechten aan een gemengde bevolkingscompositie. De meeste respondenten juichen een meer evenwichtige verhouding tussen verschillende bevolkingsgroepen toe, zij willen de eenzijdigheid een halt toeroepen. Vooral de middenklasse in het Centrumgebied en Meer & Oever hoopt op een meer gemêleerde Wildemanbuurt met een grotere diversiteit aan culturele achtergronden, inkomensniveaus en leeftijdsgroepen. Meer & Oever noemen ze daarbij regelmatig als voorbeeld. De Wildemanbuurt vinden zij te eenzijdig bevolkt door kansarme allochtone gezinnen. Hun zienswijze overlapt in die zin

sterk met de wensen van de middenklasse in en rond de Dudokbuurt (Uyterlinde et al. 2008). Onder een aantal bewoners komt deze opvatting mede voort uit de observatie dat het aandeel niet-westerse allochtonen in de Wildemanbuurt blijft toenemen, waardoor de bevolkingscompositie geleidelijk eenzijdiger wordt. Een respondent benadrukt dat de houding ten opzichte van Marokkanen en Turken in de loop der tijd veranderd is:

‘Vroeger als er een Marokkaan op de trap kwam wonen, dan was me dat toch bijzonder! Die werd gefêteerd! De maatschappij zoals die nu is, die moet je nemen zoals het is. Neem bijvoorbeeld de jonge meisjes met hoofddoeken op scholen. Het is jammer dat ze zich niet aanpassen, maar het heeft ook wel iets leuks die variatie.’ (Bewoonster Meer & Oever)

De behoefte aan sociale menging leeft niet alleen bij de middenklasse in de omliggende buurten. Ook onder de meer kansarme bevolking van de Wildemanbuurt spraken we veel voorstanders van meer diversiteit. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat respondenten in een lage inkomenspositie hier minder bewust mee bezig zijn dan meer kapitaalkrachtige respondenten. Kansarme bewoners vinden menging belangrijk, maar het is voor hen geen halszaak. Zij zijn vooral bezig met het hier en nu, met de dagelijkse besommeringen van werk, de kinderen opvoeden en het huishouden runnen.

3.2.2 *Spanningen*

Hoewel de meeste respondenten dus een gemengde bevolkingssamenstelling toejuichen, wijzen sommigen erop dat meer heterogeniteit op gespannen voet kan staan met het streven naar sociale samenhang. De problemen die bewoners aandragen, laten zich onderscheiden in culturele spanningen, spanningen tussen verschillende sociaaleconomische klassen en intergenerationele spanningen. Spanningen van culturele aard kunnen ontstaan doordat mensen geen aansluiting (meer) vinden bij mensen met een andere culturele achtergrond.

‘Het is wel een mengelmoesje nu, maar toch zit iedereen in z’n eigen bevolkingsgroep. Teveel Turken en Marokkanen is niet erg, maar het worden echt van die kleine buurtjes in de buurt.’ (Bewoonster Wildemanbuurt)

Naast spanningen door culturele verschillen spreken enkele bewoners uit de Wildemanbuurt ook de angst uit voor een tweedeling tussen kopers en mensen in een sociale huurwoning. ‘Het grootste probleem zijn de scheve gezichten’ aldus twee dames uit de Wildemanbuurt. Ze menen dat de bewoners uit de koopflats aan de overkant op hen neer kijken. Andersom vertellen bewoners van de koopcomplexen in de Wildemanbuurt dat ze zich enigszins buitengesloten voelen, omdat ze bijvoorbeeld niet worden uitgenodigd voor buurtfeesten en informatiebijeenkomsten. Hoewel deze kopers en sociale huurders in elkaars nabijheid wonen, lijken daardoor vooral sociale kloven benadrukt te worden en stereotiepe beelden over en weer bestendigd te worden. Dit lijkt mede veroorzaakt door het grote contrast in fysieke zin tussen de nieuwere koopcomplexen en de verouderde sociale huurflats.

Sociale menging, of het nastreven van een sociaal evenwicht in de woonomgeving, is niet alleen een kwestie van cultuur of klasse, maar ook van leeftijd (zie Penninx 2006). Kijkend naar de leeftijdsopbouw, zien we dat 31 procent van de inwoners van de Wildemanbuurt ouder is dan 60 jaar. Met name de groep van 74 tot 79 jaar is aanzienlijk. Daarnaast wonen er veel gezinnen in de Wildemanbuurt, waardoor het een kinderrijke buurt is: 23 procent van de bewoners is jonger dan 20 jaar (O+S 2008). Deze verschillende generaties kunnen met elkaar botsen, doordat ze elkaar niet begrijpen:

‘De mentaliteit is veranderd, wij oudjes kunnen die snelle jeugd niet meer begrijpen. Vroeger gingen al die jongens nog in militaire dienst. Daar kregen ze discipline van die nu vaak ontbreekt bij de jeugd. Maar ja, elke ge-

neratie is weer anders, dus dit is niet per se slecht te noemen, de jeugd is nu alleen snel volwassen.’ (Bewoner Blomwijckerbuurt)

Wrijvingen tussen bewoners van verschillende generaties kunnen ook ontstaan door verschillen in levensfase en leefstijl. Ouderen geven meestal de voorkeur aan rust en stilte, terwijl kinderen voor drukte en lawaai zorgen. Als jonge gezinnen met ouderen in een gebouw samenleven en de ruimte daarop niet is ingericht, kan dat snel tot problemen leiden. Een ouder echtpaar waardeert de levendigheid in de buurt, maar stoort zich aan de kinderen in hun eigen portiek:

‘Wij oudjes willen een beetje rust, dus als er de hele dag kinderen spelen en lawaai maken hebben wij daar last van. Maar ja, kinderen moeten wel kunnen spelen, dus het is dan beter om jonge gezinnen bij elkaar te zetten, dan te mengen met ouderen. Zo voorkom je geluidsoverlast. Een beetje mengen, maar niet te dicht bij elkaar.’ (Bewoner Wildemanbuurt)

3.2.3 Sociale contacten

De onderlinge contacten tussen buurtbewoners beperken zich tot lichte vormen: men kent elkaar van gezicht en zegt elkaar gedag, maar is verder behoorlijk op zichzelf – dit geldt zowel voor de bewoners van de Wildemanbuurt als in de aangrenzende buurten. De bewoners gaan hoofdzakelijk om met mensen uit het eigen trappenhuis of straat. Dat komt overeen met de uitkomsten van het onderzoek in de Dudokbuurt en diverse andere buurtonderzoeken (zie o.a. Blokland 2005; Uyterlinde et al. 2007; Metaal & Teijmant 2008). Oppervlakkige, lichte contacten zijn niet negatief; deze gradatie van buurtcontact is te kwalificeren als een gezonde vorm van publieke familiariteit (Blokland 2006). Men kent elkaar, en neemt een zekere distantie in acht, maar als er iets is weet men elkaar te vinden. Er is dus sprake van herkenning, gekendheid en vertrouwdheid. Onderstaand citaat laat zien dat de banden vaak goed zijn, maar niet hecht:

‘De sociale binding in het trappenhuis, maar eigenlijk in de hele flat is prima. We hebben hier een multicultimix; Turken, Marokkanen, Nederlanders en wij dan. Er is goed contact; maar we gaan niet bij elkaar op de koffie. Verder letten we op elkaar en elkaars huis en spullen. Dat is fijn om te weten als je op vakantie bent ofzo. De band is goed, maar we lopen niet de deur bij elkaar plat.’ (Bewoner Blomwijckerbuurt)

De meeste contacten ontstaan in de nabijheid van de eigen woning: binnen de eigen portiek, het complex, op straat of het bouwblok. Veel contacten steunen bovendien op gemene delers: zoals etniciteit, leeftijd of levensfase (zoals het hebben van opgroeiende kinderen). Bovendien heeft sociaal contact in de woonomgeving vaak een praktisch karakter. Een respondent legt uit dat het bijvoorbeeld belangrijk is om heldere afspraken te maken met burenen:

‘Je moet weten wat je aan elkaar hebt. De bovenburenen hebben twee kleine kinderen. Ik heb met hen een afspraak: geen herrie na 21 uur. Dat werkt goed en dat is fijn. Ook had een van de andere bewoners een keer spullen in mijn zolderberging gezet. Ik ben toen naar hem toegegaan en heb gezegd: “Dat is mijn berging. Daar wil ik zelf ook wat spullen kwijt, maar als er nog ruimte is mag jij er ook wel wat van jouw spullen neerzetten.” Toen heeft hij zijn spullen weggehaald en nu gebruikt hij een gedeelte van mijn zolderberging. Ik vind dat goed omdat het bespreekbaar is, we hebben er een afspraak over gemaakt.’ (Bewoner Wildemanbuurt)

Opvallend is dat de sociale bindingen in de Blomwijckerbuurt wat steviger lijken dan in de Wildemanbuurt. Tijdens de interviews in de Blomwijckerbuurt stuitte wij op diverse voorbeelden van hechte vormen van burenencontact, juist ook tussen bewoners van verschillende etnische komaf en leeftijd. Zo past een oudere Hollandse dame uit een seniorenflat op de kinderen van haar Afghaanse burenen aan

de overkant en helpt zij de moeder met het leren van de Nederlandse taal. Een Indonesische bewoonster bezorgt af en toe eten bij haar buurman op hoge leeftijd, die zij 'opaatje' noemt. Een bewoner vertelt hoe hij zijn Marokkaanse buurvrouw na zijn vakantie in Maleisië verblijdde met een hoofddoek. De Marokkaanse buurvrouw zegt op haar beurt tijdens het Suikerfeest langs de deuren te gaan met lekkernijen: 'Het is in de Islam erg belangrijk om goed met je burens te zijn'.

We spraken ook bewoners die minder tevreden zijn over het contact met hun burens. In vrijwel alle gevallen raakte het prettig samenleven daardoor onder druk. Bewoners kennen elkaar niet, groeten elkaar niet en storen zich daardoor sneller aan andermans gedrag zonder dat ze hun medebewoners daarop durven aanspreken. Vooral geluidsoverlast van burens en het onderhoud van gemeenschappelijke ruimtes zijn stenen des aanstoots. Een Marokkaanse bewoonster van de Wildemanbuurt vertelt over haar Nederlandse buurman, die vaak dronken is, harde muziek draait en ook nog twee grote honden heeft. Ze vroeg hem of de muziek wat zachter mocht: 'Hij werd heel boos. Ik ben bang voor hem. Als ik hem zie, ik ga zo snel mogelijk mijn huis in.'

Anders dan in koopcomplexen, waar via de VVE vaak heldere afspraken en leefregels zijn vastgelegd, vinden veel huurders het moeilijk om anderen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid om de portiek of de straat schoon te houden. Een Marokkaanse bewoner uit de Wildemanbuurt stoort zich aan de vervuiling van het trappenhuis:

'De afspraak is dat iedereen zijn eigen stuk schoonhoudt, maar dat gebeurt dus niet. Mijn vrouw maakt voor onze deur schoon maar ze gaat niet het hele trappenhuis doen. Iedereen wacht op elkaar maar het blijft vies. Niemand neemt verantwoordelijkheid.' (Bewoner Wildemanbuurt)

In complexen waar het onderlinge contact tussen burens wat hechter is, zoals wij ze in de Blomwijckerbuurt aantreffen, is men ook over het gezamenlijke onderhoud van het trappenhuis meer tevreden. Beter onderlinge contacten dragen dus bij aan een gemeenschappelijk verantwoordelijkheidgevoel, een *sense of ownership*, waardoor men gemakkelijker komt tot afspraken over gedrag en beheer.

3.2.4 Sociaal isolement

Tijdens de interviews stuiten wij verschillende keren op mensen in een (dreigend) sociaal isolement. Dit was in de eerste plaats zichtbaar onder allochtone bewoners in de Wildemanbuurt, veelal Marokkaanse vrouwen. Veel van hen zijn laagopgeleid en beheersen de Nederlandse taal slecht. Hun leefwereld is klein: sommige Marokkaanse vrouwen komen zelden buiten hun eigen flat en hun eigen buurt. Ze hebben contacten met familie, maar die woont lang niet altijd in de buurt, en verder kennen ze weinig mensen. De meesten vinden niet op eigen kracht de weg naar voorzieningen die hen zouden kunnen helpen om beter te integreren. Als ze klachten hebben over hun woning of buurt, beschikken zij vaak niet over de kennis en taalvaardigheid om dit te doen. Een Marokkaanse bewoonster van de Wildemanbuurt: 'Ik weet niet naar wie ik toe moet met mijn klachten. De politie, de woningbouw? Doordat ik de taal niet spreek kan ik niet meedoen aan inspraak'.

Een andere jonge Marokkaanse moeder legt uit dat een gebrekkige woning haar sociaal isolement versterkt. Na de geboorte van haar tweeling lukte het haar nauwelijks nog om vanuit haar huurflat op de vierde etage naar buiten te gaan:

'Toen ik met twee kleine kindjes hier zat, kon ik niks alleen. Ik ken niet zoveel mensen en ik had altijd hulp nodig, want je moet twee kinderen dragen. Ik vond het zo erg. Ik ben een keer gevallen met de kinderen op de trap. Ik kwam in depressie na mijn zwangerschap, ik was alleen, niemand kwam me helpen. Ik wil er lie-

ver niet aan terugdenken want dan moet ik huilen. De trap is zo steil hier, het is echt moeilijk met kinderen.’
(Bewoonster Wildemanbuurt)

Opvallend is wel dat veel van deze vrouwen aangeven graag Nederlands te willen leren en zich verder willen ontwikkelen. Omdat de drempel hoog en de afstand tot een ROC of andere leer- of ontmoetingsplek vaak groot is, kunnen ze die ambitie lang niet altijd waarmaken. Een Marokkaanse vrouw vertelt dat zij op doktersadvies elke dag twee uur door de buurt wandelt. Als zij uitrust op een bankje probeert zij een praatje te maken met buurtbewoners om haar Nederlands te oefenen.

Ook onder senioren is volgens een medewerker van SEZO de dreiging van sociaal isolement zichtbaar. Dit werd bevestigd door verschillende respondenten die erop wezen dat veel ouderen in de wijk een eenzaam bestaan leiden en nauwelijks over sociale contacten beschikken. Ook bij deze groep lijkt sprake van een tekort aan passende voorzieningen waardoor hun maatschappelijke participatie onder druk is geraakt.

3.3 Wonen

3.3.1 Waardering woning en woonomgeving: respondenten in de Wildemanbuurt

De bewoners van de Wildemanbuurt beoordelen hun woning en woonomgeving beduidend negatiever dan bewoners van het Centrumgebied en Meer & Oever. De meeste klachten hebben te maken met de technische kwaliteit van de huurwoningen: vochtproblemen, gebrekkige isolatie, stankoverlast, geluidsoverlast, trappenhuisen zonder lift et cetera. Respondenten geven aan hierdoor gezondheidsproblemen te hebben. Een Marokkaans moeder vertelt over de tocht in de slaapkamer van de kinderen: ‘We hebben er van alles aan gedaan maar het is echt niet goed. De kinderen zijn het hele jaar ziek.’ Ze klaagt verder over gebrekkige ventilatie en schimmelvorming in de douche en stank die via het ventilatiekanaal naar boven trekt: elke dag ruikt ze het eten van de Pakistaanse onderburen. Voor mensen die slecht ter been zijn of kleine kinderen hebben, is het ontbreken van een lift een grote ergernis.

Veel bewoners klagen verder over gebrekkig onderhoud van de gebouwen en de openbare ruimte door de corporaties en gemeente. Zij hebben het gevoel dat men niet meer in het gebied investeert omdat er gesloopt gaat worden. Een Nederlands echtpaar moest naar eigen zeggen weken bellen voordat de woningcorporatie kleine problemen kwam oplossen. Dit is velen een doorn in het oog, omdat het dagelijks leven intussen gewoon doorgaat. De herstructurering laat vooralsnog op zich wachten, maar velen vragen zich af hoe lang het nog gaat duren. Enkele respondenten pleiten ervoor om tot het moment van vernieuwing het plangebied nog een prettig aanzien te geven, want het is nu oud, grijs en eentonig. Sommigen wijzen erop dat gebrekkig onderhoud een onverschillige houding onder bewoners in de hand werkt, wat zich vertaalt in rondslingerend afval. Ook worden kleine reparaties niet meer worden uitgevoerd. Mensen investeren liever niet in een omgeving die toch op de schop gaat, stelt de organisator van de plaatselijke kickboksclub Samurai Sports:

‘Mensen weten niet waar ze aan toe zijn. Ze hangen geen behangetje meer op, ze leggen geen tapijt meer neer, ze slaan nog geen spijker in de muur omdat ze denken dat ze weg moeten. De betrokkenheid is kwijt.’
(Medeoprichtster en organisator van Samurai Sports)

Naast de klachten die samenhangen met de fysieke kwaliteit van de buurt, scoort de wijk ook op diverse leefbaarheidindicatoren slechter dan de omliggende woongebieden waar al stedelijke vernieuwing heeft plaatsgevonden (zie ook de Startnotitie Wildemanbuurt 2007). Dit slaat vooral terug op aspecten

van sociale veiligheid, normoverschrijdend gedrag of de toegankelijkheid en gebruiksvriendelijkheid van de buitenruimte. Een bewoner van de Wildemanbuurt: 'Het is vies hier. Veel rommel en troep. Dat is ook niet leuk voor de kinderen. Ze kunnen hier niet buiten spelen. Ik wil niet dat ze alleen op straat spelen.' Daarnaast vormen rondhangende jongeren op straat een prominente bron van overlast.

Respondenten in de omliggende buurten

De respondenten in de omliggende gebieden zijn overwegend tevreden over hun woonsituatie, zowel over de woning als de woonomgeving. Met betrekking tot de woning roemt men de gunstige prijs/kwaliteit verhouding en de functionele gemakken van nieuwbouw. Ook is er enthousiasme over de stedenbouwkundige opzet van Meer & Oever, met losse bebouwingsobjecten in een groene setting. Sommige respondenten geven aan de beslotenheid van een woontoren te waarderen. Een bewoonster van het Waterfort: 'Het geeft wel een veilig gevoel dat ik wat hoger zit. Niemand kan in je woning kijken.' Velen zeggen het te waarderen dat ze onder gelijkgestemden wonen. De meeste respondenten onderschrijven weliswaar het belang van een gemengde buurt, maar ze zien die menging liever niet binnen het eigen wooncomplex:

'Als je een huis koopt, wil je eigenlijk ook dat de rest van je buurtgenoten ook een huis kan kopen en dat de buurt er netjes uitziet. Iedereen is best een beetje trots op dit buurtje en iedereen zorgt dus ook dat het netjes blijft. Als eigenaar heb je namelijk ook met de waarde van je huis te maken en als je met allemaal huiseigenaren zit kan je een vuist te maken, je kunt gezamenlijke afspraken maken.' (Bewoonster Schutterstoren)

Complexen met zowel koop- als (sociale) huurwoningen schrikken veel kopers af. Huurders associëren ze met een gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel en met afwijkend woongedrag, terwijl kopers belang hebben bij de waardestijging van hun woning en zijn daarom sneller geneigd om te investeren in de uitstraling van hun woning en het netjes houden van de collectieve ruimten. Tegelijkertijd realiseren ze zich dat ze in een buurt leven die qua leefstijl, etniciteit en sociale klasse gevarieerd is. Enkele respondenten benadrukken dat minder bemiddelde of kansrijke bewoners daarin ook een plek verdienen:

'Je moet blokken met koop en huur door elkaar zetten, gemengd is goed. Het Osdorpplein is ook een mengeling, dat is goed voor de buurt. De gevestigde bewoners moeten wel in hun wijk kunnen blijven wonen. Het zou toch lullig zijn als mensen die hun hele leven in deze wijk hebben gewoond weg moeten omdat ze het huis niet kunnen betalen. Zij moeten hier kunnen blijven en ervan kunnen profiteren dat hun wijk vooruitgaat. Zij hebben hun leven hier opgebouwd en ze moeten dat kunnen blijven houden.' (Bewoonster Schutterstoren)

3.3.2 Visie op de vernieuwing van binnenuit

In de gesprekken met respondenten in de Wildemanbuurt moest sloop als gespreksonderwerp voorzichtig behandeld worden. Enerzijds omdat ten tijde van de interviews geen duidelijkheid bestond over de toekomst van de 'oranje complexen' en anderzijds omdat dit voor bewoners een gevoelig of pijnlijk onderwerp kon zijn. Tijdens de interviews is daarom niet systematisch gevraagd naar de voorkeur voor sloop of renovatie. Wel is met de bewoners gesproken over hun visie op de toekomst van de Wildemanbuurt. In de loop van het gesprek kwam daarbij wel regelmatig het onderwerp van sloop en nieuwbouw ter sprake. Op basis daarvan kan worden vastgesteld dat de zittende bewoners sloop en nieuwbouw zeker niet massaal afwijzen, zoals in de stedelijke vernieuwing vaak wordt verondersteld. Een ruime meerderheid van de respondenten oordeelt redelijk positief over de vernieuwingsplannen voor de buurt. We typeren hen als vernieuwingsgezinden. Naast deze voorstanders spraken we ook met mensen die terughoudend staan tegenover de vernieuwing (de conservatieven) en met uitgesproken tegenstanders van sloop en nieuwbouw (de critici). Hieronder werken we deze drie attitudes nader uit.

1. Vernieuwingsgezinden

Ruim de helft van de respondenten onderschrijft het pleidooi voor sloop en nieuwbouw. De vernieuwing van de Wildemanbuurt biedt hen een wenkend perspectief, want dan wacht een woning met meer ruimte, meer wooncomfort en zonder technische gebreken. Voor velen is die positieve houding geworteld in onvrede over de huidige situatie, zowel wat betreft hun woning als de woonomgeving. Zij hopen dat er tempo wordt gemaakt met de planvorming:

‘Sloopplannen? Wat mij betreft kan dat niet vroeg genoeg komen. Ze hebben het hier wel een beetje opgeknappt maar dat heeft nauwelijks zin. Van binnen is het echt oud.’ (Bewoner Wildemanbuurt)

Het tamelijk brede draagvlak voor de vernieuwing onder de zittende bewoners komt mede voort uit het feit dat velen om zich heen hebben gezien dat er heel wat te winnen valt in de Wildemanbuurt. Tal van buurten in Osdorp gingen de Wildemanbuurt voor en daar zijn de ervaringen overwegend positief. Verschillende respondenten refereren aan familie of vrienden die dankzij de herstructurering van hun buurt nu in een betere woning wonen.

Over de schaal van gewenste vernieuwing lopen de meningen uiteen. Sommige respondenten verkiezen renovatie boven sloop, maar wat ze daaronder verstaan is niet altijd duidelijk. Tijdens de interviews ondervonden we dat veel sociale huurders beperkt in staat zijn om ‘out of the box’ te denken. Hun voorstellingsvermogen om na te denken over de vernieuwing bleek gering, velen konden moeilijk het vertrouwde beeld van hun woonomgeving loslaten. Veel respondenten spraken over vernieuwing in termen van rooveren en opknappen, maar bleken bij doorvragen grootschalige sloop en nieuwbouw te ambiëren. Anderen associëren renovatie met kleinschaliger ingrepen zoals dubbel glas, het aanleggen van centrale verwarming en het betegelen van de badkamer. Sommigen zien daarin weinig heil omdat de woningen gewoon te klein en verouderd zijn. ‘Wat valt hieraan nou nog te rooveren?’, vroegen enkelen zich hardop af. Een minderheid van de vernieuwingsgezinden is relatief tevreden en neemt wel genoeg met bescheiden ingrepen. De behoefte aan meer of minder ingrijpende vormen van stedelijke vernieuwing hangt dus sterk samen met tevredenheid over de huidige woning.

2. Conservatieven

De conservatieven zijn behoudender als het gaat over de plannen voor vernieuwing. Deels komt dit voort uit (relatieve) tevredenheid met de huidige situatie. Deze bewoners zijn gehecht aan hun woning en aan hun buurt en willen er graag blijven wonen: ‘Ik woon hier prima’, ‘Deze woning kan nog jaren mee’, ‘Het is hier zo slecht nog niet’. Opvallend is dat deze mening vaker op te tekenen was onder respondenten in de Blomwijckerbuurt dan in de Wildemanbuurt. Ook veel senioren zeiden weinig behoefte te hebben aan grootschalig ingrijpen. Zij bevinden zich in een levensfase waarin een verhuizing als erg ingrijpend wordt ervaren. Ze slijten hun levensavond liever in een vertrouwde omgeving dan dat ze ineens elders een nieuwe start moeten maken. Een Nederlandse bewoonster van bijna zeventig vertelt dat ze al veertig jaar in Wildemanbuurt woont: ‘Ik ken mijn mensen hier. Ik doe vrijwilligerswerk, ik doe ook dingen voor de kerk. Dus ik wil echt hier blijven.’

Daarnaast speelt de angst voor een onbekende toekomst een rol. Zelfs voor mensen die inzien dat de buurt gebaat is bij grootschalige investeringen, blijft sloop een ingrijpende en daardoor onaantrekkelijke gebeurtenis, waar ze erg tegenop zien. Je moet je huis uit en weet niet waar je naartoe gaat. In een andere buurt raak je misschien wel je sociale netwerk kwijt, maar als je hier blijft, zit je jarenlang tussen bouwverkeer, rommel en herrie.

'Ik heb gemengde gevoelens. We wonen hier zó fijn, maar ja, ze willen gaan slopen, dus nu zijn we allemaal bang dat we weg moeten van deze heerlijke plek. Voor 99% is het heerlijk hier: de winkels, de gracht, goed beveiligd, maar die ene procent is onze angst om hier weg te moeten omdat ze gaan vernieuwen.' (Bewoner Wildemanbuurt)

3. Critici

De derde groep staat kritisch tegenover ingrijpende vernieuwing van hun buurt. Niet alleen omdat ze – net als veel conservatieven – zeggen tevreden te zijn over hun woning, maar vooral omdat ze er niet in geloven dat alle beloftes waargemaakt kunnen worden. We spraken verschillende sceptische bewoners, die kanttekeningen plaatsen bij sloop en nieuwbouw als middel om de buurt op te knappen. Een bewoner van de Wildemanbuurt betwijfelt het nut van zulke investeringen: 'Mensen vervallen toch snel weer in hun oude gewoontes. Er verandert uiteindelijk niks'. Anderen vegen de plannen van tafel omdat ze geen geloof hebben in de instanties die verantwoordelijk zijn voor de vernieuwing. Deze houding zagen we vooral onder autochtonen van middelbare leeftijd die tijdens het interview herhaaldelijk afgaven op het stadsdeel en de corporaties: 'Er is toch weer geen geld. Ze doen nooit wat ze beloven'. Tot slot speelt onder critici de angst voor hogere woonlasten een belangrijke rol. Veel bewoners weten nu al met moeite de eindjes aan elkaar te knopen. Een bewoonster van de Blomwijckerbuurt: 'Probleem is dat als ze gaan renoveren, de huur waarschijnlijk omhoog gaat. En dat kan ik niet opbrengen, en veel mensen om mij heen ook niet.'

Woonwensen

In elk geval is duidelijk dat de huidige woningen onvoldoende aansluiten bij de levensstijl en woonwensen van veel bewoners in de Wildemanbuurt. Naast veelgehoorde algemene wensen zoals dubbel glas, een grotere keuken en een lift, zijn de meer specifieke woonwensen afhankelijk van de leefstijl en levensfase waarin bewoners zich bevinden. Zo missen veel starters en jonge gezinnen doorstroommogelijkheden binnen de buurt. Ook vanuit esthetisch oogpunt wordt geklaagd over de eenzijdigheid van de woningvoorraad. De huidige Wildemanbuurt wordt door veel respondenten als saai, grijs en eentonig ervaren. Dit komt de levendigheid en de sfeer van de buurt niet ten goede. Mensen willen meer afwisseling in zowel stijl als type woningen. Er mag meer worden gedaan met kleur en een verschillende respondenten benadrukken de mogelijkheden van beter vormgegeven groen als sfeermaker.

Ondanks de genoemde verbeterpunten bestaat er ook tevredenheid over de stedenbouwkundige opzet van de buurt. Men is gehecht aan de heldere structuur en het vele groen. De portiekflats mogen dan eentonig zijn, ze zorgen wel voor herkenbaarheid en overzichtelijkheid in de buurt. Bovendien waarderen veel bewoners dat ze een portiek delen met een beperkt aantal mensen. Een respondent uit de Wildemanbuurt is bezorgd dat juist die kwaliteiten verloren gaan met de vernieuwingen, net zoals dat – in haar ogen – in andere delen van Osdorp gebeurde: 'Doordat die flats zo hoog zijn zie je veel minder groen en lijkt het alsof je veel minder ruimte hebt.' Ze benadrukt dat grootschaligheid de sfeer van veel buurten niet ten goede komt. Ook vindt ze dat de bouwblokken niet goed op elkaar zijn afgestemd: 'De architectuur sluit vaak niet op elkaar aan. Het wordt een ratjetoe van verschillende stijlen.'

Veel respondenten realiseren zich dat nieuwbouw niet automatisch alle sociale problemen in de buurt oplost. Zo verdwijnt het huidige gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel niet zomaar en kan een grotere diversiteit aan levensstijlen en woningen ook nieuwe spanningen met zich meebrengen. Daarom dragen ze diverse oplossingen van meer sociale aard aan. Om spanningen tussen verschillende levensstijlen te voorkomen stelt een ouder echtpaar bijvoorbeeld voor om niet te fijnmazig te mengen. Ook biedt de vernieuwing volgens sommigen een uitgelezen kans om het verantwoordelijkheidsgevoel en de sociale cohesie van bewoners te bevorderen. Door mensen onderdeel te laten uitmaken van de

vernieuwing, vergroot je niet alleen het verantwoordelijkheidsgevoel voor de buurt maar ook hun trots voor de buurt stelt de medeoprichtster en organisator van de plaatselijke kickboksschool:

'Laat die mensen zelf bouwen. Haal jongeren uit de buurt binnen voor hand- en spandiensten. Als er een deur geveerd moet worden, vraag het aan die jongeren. En laat iedereen die er aan meegewerkt heeft zijn naam op een steen zetten zodat ze er trots op kunnen zijn en kunnen laten zien: hier heb ik aan meegewerkt'. "Je moet het ze niet cadeau geven, laat ze meewerken!' (Medeoprichtster en organisator Samurai Sports)

Een Marokkaanse bewoonster die zich ergert aan het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel van haar buren benadrukt dat mensen in de nieuwe situatie gestimuleerd moeten worden om samen afspraken te maken:

'Als er hier nieuwe huizen komen, dan moeten de nieuwe bewoners iets ondertekenen zodat ze zelf hun kapotte en vieze dingen moeten betalen. Zodat je naar ze toe kan gaan en zeggen dit heb jij gedaan dus dan moet je het ook zelf betalen.' (Bewoonster Wildemanbuurt)

3.3.3 Visie op de vernieuwing van buitenaf

De bewoners in Meer & Oever en het Centrumgebied zijn voornamelijk gericht op hun eigen buurt en op het centrum van Amsterdam. De Wildemanbuurt ligt voor hen niet 'in de loop'. Voor boodschappen of andere voorzieningen komen ze er zelden en de naam 'Wildemanbuurt' zegt de meesten weinig. Ze kennen de buurt vooral vanaf de Ookmeerweg, als ze er met de auto of met de fiets langsrijden. Over het algemeen is het beeld van de Wildemanbuurt negatief. Als het gaat over de herstructurering van de Wildemanbuurt zijn de respondenten uit het Centrumgebied en Meer & Oever eensgezind: niet behouden maar slopen. Vrijwel alle bewoners typeren de woningbouw in de buurt in termen van 'oude zoi'. Een bewoonster van de Schutterstoren in Meer & Oever heeft geen goed woord over voor de woningen in de Wildemanbuurt: 'Van mij mogen ze die hele Wildemanbuurt platgooien. Ik denk dat dat de enige manier is om van dat vervelende imago af te komen'. De naoorlogse woningbouw spreekt de meeste respondenten uit de moderne complexen niet tot de verbeelding. Ze hebben nauwelijks specifieke ideeën over hoe de buurt zou moeten worden vernieuwd. Een respondent uit de Zilverreiger laat er geen gras over groeien:

'Het hele idee van de tuinstad, daar hoef je niet sentimenteel over te doen. Het zijn geen monumenten, laat het los. Ze hadden gewoon woningen nodig na de oorlog. Het is crisisbouw, dus je moet dat niet willen renoveren'. (Bewoonster Zilverreiger)

Hoewel de meeste bewoners zeer positief zijn over het wonen in Meer & Oever, zijn niet alle respondenten enthousiast over de stedenbouwkundige opzet van het gebied. Door de grootschaligheid van gebouwen en tussengelegen buitenruimte, ervaren sommigen de buurt niet als een samenhangend geheel maar meer als verzameling losstaande objecten. Dat kan leiden tot een gevoel van anonimiteit of 'verlorenheid', vertelt een respondent illustreert:

'Door de grote ruimtes tussen de gebouwen voel je je vaak bekeken als je op straat loopt. Alsof alle ogen op je gericht zijn. Daarom ga ik hier niet snel op een bankje zitten. Het staat ook allemaal te los van elkaar. Je zou in de Wildemanbuurt de open ruimte misschien meer eromheen moeten plaatsen, als ontmoetingsplekken. Maak het in ieder geval kleinschaliger, in plaats van het heel ruim op te zetten.' (Bewoonster Meer & Oever)

Ook missen veel bewoners in Meer & Oever en het Centrumgebied een eigen buitenruimte. Een vrij grote groep respondenten pleit voor grondgebonden woningen. Ze zijn nu weliswaar erg tevreden zijn

over hun huidige woning, maar veel gezinnen met kinderen zouden in de toekomst willen verhuizen naar een eengezinswoning met tuin. Een grondgebonden woning in de Wildemanbuurt spreekt deze groep wel aan: 'Mooie huizen aan het water, voor mijn part met een bootje', mijmert een respondent uit het Zilverreigercomplex. Een jonge moeder uit de Schutterstoren: 'Als er grondgebonden huizen gebouwd worden in een betaalbare prijsklasse zouden wij daar misschien best een huis kopen. We willen uiteindelijk namelijk wel iets met een tuin.'

3.4 Voorzieningen

Het voorzieningenniveau in Osdorp is hoog. Een veel gehoorde uitspraak van respondenten is dan ook: 'alles is in de buurt'. Het Osdorpplein speelt hierin een belangrijke rol en heeft een centrale functie. Op en rondom het plein zitten winkels van bekende grote ketens, maar ook van kleine zelfstandige ondernemers. Ook de bibliotheek, het stadsdeelkantoor, het postkantoor en onder andere een gezondheidscentrum zijn aanwezig.

Scholen

In de Wildemanbuurt zelf bevinden zich twee basisscholen: de St. Lukas en de H. Kraemerschool, maar de St. Lukas zal worden geherhuisvest in de aangrenzende Reimerswaalbuurt. Daar is ook de islamitische basisschool El Amien gehuisvest. De kwaliteit en de mate van menging weegt voor veel ouders mee in de afweging of zij hun kind naar een school in de buurt sturen. Dit speelt in het bijzonder bij ouders die het zich kunnen veroorloven om hun kind naar een school in een andere buurt of stadsdeel te brengen. Zowel respondenten van autochtone als van allochtone afkomst vinden het belangrijk dat de scholen gemengd zijn. Een jonge moeder (Marokkaanse afkomst) uit de Wildemanbuurt brengt haar twee zoontjes van drie jaar naar de voorschool: 'De school is goed. Ik vind het belangrijk dat mijn jongens ook met Nederlandse kinderen omgaan.'

Onder de respondenten zijn enkele ouders die hun kinderen naar een school buiten de buurt brengen. Het zijn vooral de jonge opwaarts mobiele gezinnen. Tijdens de gesprekken zijn (Nieuw) Sloten en Slotervaart genoemd als alternatieven voor de basisscholen in de Wildemanbuurt. Een jonge alleenstaande moeder (half Arabisch, half Nederlands) uit een koopappartement in de Wildemanbuurt vertelt:

'Hier is een school (wijst uit het raam naar de H. Kraemerschool), maar daar gaat hij niet naar toe, daar zit ongeveer maar één Nederlands kindje. Ik overweeg een school in Nieuw Sloten waar een vriendin van mij enthousiast over is. Ik wil namelijk een school waar autochtoon en allochtoon 50/50 verdeeld zijn.' (Bewoonster Wildemanbuurt)

Dit dilemma speelt ook voor ouders met kinderen uit de koopflats in de omliggende buurten. Een moeder uit de Schutterstoren zegt over de de Kraemerschool: 'De school is vast prima, maar de sfeer, de uitstraling...'. De behoefte aan gemengde scholen leeft onder bewoners van verschillende etniciteiten en sociale klassen, maar vooral de autochtone opwaarts mobiele brengen hun kinderen naar scholen buiten de wijk. Volgens een van de respondenten staat dat menging in de weg: 'De Nederlanders houden hun kinderen liever uit de buurt van zwarte scholen.' Hij geeft aan dat hij het liefst ook zijn twee dochters naar een andere school zou willen brengen, maar zijn werktijden laten dat niet toe.

Kindvoorzieningen

De meest genoemde tekortkoming van de buurt is het gebrek aan speelruimte voor kinderen en jongeren. Volgens een ruime meerderheid van de respondenten zijn er te weinig speelvoorzieningen. 'Er is

hier voldoende ruimte, maar er zijn nauwelijks speelplekken', aldus een respondent. Over de kwaliteit van de speeltuintjes die er zijn, heeft geen van de respondenten zich positief heeft uitgelaten. Ouders klagen dat de speelplekken worden gedomineerd door jongeren, waardoor kleinere kinderen er niet meer mogen of durven spelen. Kinderen hangen daardoor rond op straat of worden door hun ouders binnengehouden omdat ze het te onveilig vinden op straat. Meerdere ouders hebben aangegeven hun kinderen niet alleen buiten te kunnen laten spelen en mee te moeten naar speelplekken om toezicht te kunnen houden. De jongeren weten uit eigen ervaring hoe gevaarlijk het buitenspelen kan zijn:

'Die jonge kinderen moeten naar andere buurten om te spelen. Ze steken drukke straten over en die kleine kindjes letten niet goed op, die rennen zo de straat op. Pas nog is hier een klein meisje doodgereden toen ze ineens de straat opliep en die auto niet zag. Dat was hier bij ons in de buurt.' (Deelnemer focusgroep jongeren)

Het gebrek aan speelruimte voor kinderen en jongeren wordt door verschillende bewoners in verband gebracht met diverse vormen van overlast. Zo maken kinderen vaak rommel op de straten die toch al niet erg schoon zijn:

'Bewoners zetten afval op straat, een oude kast, een kapotte koelkast, dan maken kinderen dat stuk en ligt de rommel in de hele straat. Op de stoep, in de struiken... Heel vies. Die kinderen hebben geen speelplekken dus gaan ze met de rommel spelen.' (Bewoonster Wildemanbuurt)

Winkels en horeca

Over de winkelvoorzieningen voor dagelijkse boodschappen zijn alle respondenten tevreden. Het Osdorpplein is het winkelcentrum van Osdorp, waar de respondenten veel gebruik van maken voor het doen van boodschappen. Daarnaast doet een deel van de bewoners zijn boodschappen op de Osdorperban. De meningen over deze winkelstraat zijn echter verdeeld. Een respondent zegt:

'De winkels zien er niet uit, er moet meer cachet aan worden gegeven. Daarnaast gaat het om de soort winkels en hun aanbod. Nu verkopen ze allemaal plastic bloemen en dat soort troep.' (Bewoonster Zilverreiger)

Anderzijds worden door verscheidene respondenten de kleine Turkse winkeltjes op de Osdorperban genoemd, waar zij hun boodschappen doen. Het aanbod van de winkels zou wat gevarieerder mogen zijn, maar de respondenten die dat zeggen, begrijpen ook dat het een kwestie van vraag en aanbod is. Een Nederlandse respondent zegt over het kledingaanbod: 'die is afgestemd op de allochtone vrouw, zelfs de H&M heeft een andere collectie hier'.

Voor horeca gaat men naar de binnenstad van Amsterdam. Het wordt niet als een groot gemis ervaren dat deze niet ruim vertegenwoordigd zijn in Osdorp. Een respondent legt uit: 'Als ik wat ga drinken ga ik naar de binnenstad, daar spreek je toch sneller af met mensen. De gezelligheid van de stad, heb je hier niet.' Een respondent vindt het zelfs prettig dat ze daarvoor naar de binnenstad moet: 'Zo kom ik buiten Osdorp en krijg een andere sfeer mee. Af en toe pik ik hier wel eens een Febo of döner, maar dat is het wel.'

Sport en vrije tijd

Over het algemeen is men tevreden over de sportvoorzieningen in de buurt. Er zijn voldoende sportfaciliteiten. Een paar respondenten geven aan graag sportattributen in de openlucht te willen hebben bij de Sloterplas, zoals je vaker in het buitenland ziet. 'Ik zou graag wat meer van die hulpstukken voor buitensporters in het gebied rond de Sloterplas zien, van die rekken waar je als je hardgelopen hebt je benen kan strekken' legt een respondent uit.

De Sloterplas wordt door respondenten van alle leeftijden, huishoudensamenstellingen en etniciteiten genoemd als plek waar men graag komt: om te spelen, picknicken, varen, vissen en te bewegen. Meerdere respondenten spreken over 'een rondje Sloterplas' op de fiets, wandelend of joggend. Daarnaast blijkt uit de verhalen dat de Sloterplas ook ruimte biedt voor ontmoeting: 'Bij de Sloterplas is er altijd wel iemand die naast je komt zitten en een praatje komt maken', aldus een respondent.

Een deel van hun vrije tijd brengen respondenten in de binnenstad door om bijvoorbeeld te winkelen, uit eten te gaan, uit te gaan of met vrienden af te spreken. Meerdere respondenten (tien procent) geven aan graag een bioscoop te willen hebben. Voorbeelden van enkele reacties: 'Een bios zou goed zijn voor Osdorp. Het is al één grote familie hier. En als je er vrij parkeren bij maakt kan je meer mensen uit andere wijken hier heen trekken.' 'Eigenlijk is hier alles, behalve een bioscoop'.

Voor jongeren is het een ander verhaal. 'Hier is letterlijk niks te doen', zegt een jongen van 17 jaar. Hij hangt zelf meestal rond op het Osdorpplein en zou het liefst zien dat er ook activiteiten voor jongeren georganiseerd worden, zoals sportactiviteiten of optredens. 'Vroeger was het beter, toen was het hier veel gezelliger', zegt een andere jongere. Dit heeft vooral te maken heeft met ontbreken van activiteiten, voorzieningen en plekken in de buitenruimte voor opgroeiende jeugd, als kind hadden ze het goed naar hun zin. De jongeren betreuren de sluiting van het jongerencentrum, een jaar of vijf geleden, waar je kon poolen, tv kijken, kaarten, tafeltennissen en kickboksen. Een student wijst erop dat activiteiten leuker zijn als jongeren hun talenten kunnen laten zien en ontplooien. Hoopvolle initiatieven in de buurt zijn de kickboksschool Samurai Sports en Pal West modeatelier.⁵ De kickbokslessen en het modeatelier spreekt jongeren aan, vaak staan ze al geruime tijd voor aanvang voor de deur te wachten.

Welzijn en culturele voorzieningen

Welzijnsactiviteiten worden door de respondenten nauwelijks genoemd. Zowel de respondenten uit de Wildemanbuurt als uit de omliggende buurten zijn nauwelijks actief in de buurt. Dit komt deels doordat het sociale netwerk van veel respondenten zich tot ver buiten de buurt uitstrekt. Met name voor de middenklassehuishoudens uit de omliggende buurten heeft de woonplek een beperkte betekenis. Werken, winkelen, uitgaan en sociale contacten onderhouden zij grotendeels buiten de buurt. Velen zeggen dat ze het 'druk zat' hebben en dat ze vooral bezig zijn met hun 'eigen sociale leven'. Voor respondenten uit de Wildemanbuurt is participatie in de buurt om een andere reden minder vanzelfsprekend. Zij zullen niet zo snel op eigen kracht het initiatief nemen om iets te organiseren in bredere kring en door andere partijen wordt er weinig georganiseerd in de buurt. Dat betekent niet deze bewoners daar geen behoefte aan hebben. Een complexbeheerder organiseerde in de Wildemanbuurt onlangs een buurtfeest en dat was een succes:

'Er zijn nu mensen hier die voor het eerst in veertig jaar hier een buurtfeest meemaken, dat is in al die tijd nog niet eerder gebeurt. En die mensen vinden dat hartstikke leuk. Dat vind ik echt zielig.' (Complexbeheerder Stadgenoot)

⁵ Pal West is het eerste van een reeks modeprojecten waarin ontwerpers samen met jongeren van een mbo-opleidingen (uit Nieuw-West maar ook uit de rest van Amsterdam) een modecollectie ontwikkelen. De jongeren krijgen hiervoor betaald. Een team maakt de collectie, een ander team maakt een videoclip en een volgend team werkt aan de modeshow. De kleding wordt door (allochtone) vrouwen uit de buurt genaaid.

In Ontwikkelcentrum Vrouw en Vaart in Meer & Oever worden uiteenlopende activiteiten georganiseerd, zoals sport, taallessen en voorlichting. Doelgroep zijn vrouwen van verschillende etniciteiten en sociale klasse. Een Nederlandse respondent uit de Schutterstoren spreekt er enthousiast over:

‘Daar doen ze van alles, bijvoorbeeld yoga of fietsles voor vrouwen, maar ook een avond over de ramadan... je gaat dan met die vrouwen ’s avonds lekker eten, hartstikke leuk, omdat je eigenlijk niet goed weet wat het precies allemaal inhoudt, en je dat nu eindelijk eens kan vragen. Normaal doe je dat niet zo snel, maar wel als er zo’n activiteit omheen zit.’ (Bewoonster Schutterstoren)

Vanuit Vrouw en Vaart is ook een huiskamerproject in de Wildemanbuurt georganiseerd om op een laagdrempelige manier geïsoleerde vrouwen kennis te laten maken met het centrum, maar hiervoor bleek beperkt animo. Toch spraken wij verschillende Marokkaanse respondenten die graag in contact wilden komen met andere bewoners uit de buurt om beter Nederlandse te leren en te oefenen. Een Marokkaanse vrouw van middelbare leeftijd uit de Wildemanbuurt: ‘Ik wil heel graag een plek in de buurt hebben waar ik andere vrouwen kan ontmoeten voor de gezelligheid maar ook om wat te leren, een talencentrum voor vrouwen om beter Nederlands te leren.’ Volgens een andere Marokkaanse respondent komt deze behoefte voort uit een cultuurverschil, want in Nederland kom je op straat minder snel met elkaar in contact dan in Marokko:

‘Als je in Marokko over straat loopt wordt je om de haverklap aangesproken, uitgenodigd voor een kopje thee of wat eten etc. Heel erg gastvrij, dat is hier wel anders. Mensen leven hier in een ik-cultuur, terwijl Marokko een wij-cultuur kent.’ (Bewoonster Blomwijckerbuurt)

Verschillende respondenten uit Meer & Oever vertelden deel te nemen aan de ‘Meer & Oeverdenktank’ waarin de VVE’s van het Waterfort, de Schutterstoren en het Bastion gezamenlijk activiteiten voor de buurt organiseren, ook voor kinderen. Het zijn activiteiten die bijdragen aan de sociale samenhang in de buurt en aan een gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel voor de buurt. De denktank organiseerde verschillende schoonmaakacties en recentelijk nog een buurtfeest:

‘Dat was heel leuk, met pannenkoeken en alles. Zo kon je ook eens zien wie er allemaal nog meer in de buurt woont en wat er gebeurt. Buiten het Waterfort worden ook regelmatig activiteiten georganiseerd. Laatst was er bijvoorbeeld nog een opruimactie. Dat vinden we wel prettig want omdat we hier kwamen wonen om te werken, hebben we minder een natuurlijk netwerk.’ (Bewoonster Meer & Oever)

Een respondent uit de Schutterstoren, eveneens lid van de denktank, coördineert een kunstproject voor kinderen in het tegenoverliggende huurcomplex het Bastion. Als creatief therapeut laat hij de kinderen kunstwerken maken over de buurt, die worden opgehangen in de collectieve ruimtes van het complex. Volgens hem is dat heel goed voor de onderlinge contacten, ook met bewoners in andere complexen: ‘Je leert steeds meer mensen kennen.’ Een jonge bewoner uit het Waterfort ziet zulke buurtactiviteiten als een bron kunnen van overbruggende contacten tussen verschillende groepen: ‘Dan krijg je toch meer toenadering tussen de mensen. Je kunt wel steeds óver elkaar praten, maar het is veel belangrijker om mét elkaar te praten.’ Juist voor geïsoleerde bewoners of bewoners met vooroordelen ten opzichte van anderen kan dit bijdragen aan betere onderlinge contacten.

Als culturele voorziening in de buurt wordt door respondenten theater Meervaart genoemd. De respondenten die naar Meervaart gaan zijn allen van Nederlandse afkomst en de meerderheid heeft een koopwoning. De helft van hen komt uit de Wildemanbuurt en de andere helft uit de Schutterstoren.

Openbaar vervoer en bereikbaarheid

Het merendeel van de respondenten in de omliggende gebieden woont in de nabijheid van openbaar vervoer. Daarover is men over het algemeen zeer tevreden. 'De tram stopt voor de deur' was een veel gehoorde uitspraak. De respondenten zeggen veelvuldig gebruik te maken van het openbaar vervoer. Wel oordeelt men in de Blomwijckerbuurt positiever over de bereikbaarheid dan in de Wildemanbuurt, daar kan het beter met de bereikbaarheid en toegankelijkheid. Een bewoner: 'De Wildemanbuurt moet beter bereikbaar worden. Helemaal achter in de wijk is het slecht bereikbaar met OV'. Als groot pluspunt van de buurt wordt het gratis parkeren genoemd. De bewoners merken echter wel dat de druk op parkeerruimte toeneemt. Een vader uit de Blomwijckerbuurt merkt dat bezoekers van het Osdorpplein hun auto's in de buurt parkeren. 'Het gratis parkeren is zowel een voordeel als een nadeel. Iedereen zet hier z'n auto neer, waardoor er de hele dag auto's door de straat rijden. Het is gevaarlijk om de kinderen op straat te laten spelen omdat het zo druk is.'

3.5 Groen, openbare ruimte en veiligheid

Het groen, de rust en de Sloterplas worden door de bewoners zeer gewaardeerd. Men is zeer enthousiast over de hoeveelheid groen en wil dit graag zo houden. 'Het blijven tuinsteden, het groen is juist het mooie hier'. Enkele respondenten maken zich zorgen over het verdwijnen van het groen als gevolg van de stedelijke vernieuwing. ('Het groen moet blijven, dat is belangrijk.') Uit de reacties van de respondenten blijkt dat zij zowel het groen willen beleven als gebruiken. Het uitzicht op bomen, water en grasvelden vanuit de woningen wordt zeer gewaardeerd. Een echtpaar dat vanuit hun woning uitkijkt op de Osdorpergracht is lyrisch over het uitzicht vanuit hun woning en een bewoner van een koopappartement geniet van het uitzicht op de hoge bomen langs de Wildeman:

'Je moet hier eigenlijk in de lente terugkomen. Als die boom in de bloei staat, is ie op zijn mooist. Het is hier zo prachtig: het water die boom en het grasveld.' (Bewoners Blomwijckerbuurt)

Voor het ervaren van natuur gaat men vooral naar de Sloterplas. Dat is de recreatieplek bij uitstek, om te picknicken, varen, wandelen, joggen, spelen en fietsen. Bewoners uit de Wildemanbuurt en Blomwijck geven aan graag ook in hun directe woonomgeving meer te willen recreëren. Er is behoefte aan ontmoetingsplekken met bankjes op grasveldjes of aan het water. Dit soort plekken zijn de afgelopen jaren verdwenen doordat, vooral bij de seniorenflats, hekken om de buitenruimte geplaatst zijn. Deze plekken waar eerst nog kon worden gespeeld, zijn nu veranderd in kijkgroen met vooral laag struikgewas. Veel respondenten zijn daar niet zo tevreden over.

'Het groen zou meer gebruikt mogen worden, behalve door de ganzen. Het moet meer functies hebben, zoals een picknicktafel en een plek waar je kan barbecueën. En dat je ook iets kan doen als het regent of in de winter. Bijvoorbeeld een laagje water spuiten zodat kan worden geschaatst.' (Bewoonster Wildemanbuurt)

Veiligheid

De meest gehoorde klacht over de openbare ruimte is de overlast van jongeren. Problemen in de openbare ruimte worden volgens de meeste respondenten veroorzaakt door ruimtegebrek. De kinderen van grote gezinnen die in kleine huizen wonen, brengen een groot deel van hun vrije tijd op straat door. Ook uit eerder onderzoek dat in de Wildemanbuurt en Osdorp is gedaan, blijkt dat veel van de overlast en problemen in de buurt gerelateerd zijn aan jongeren. In de eerste plaats is er sprake van een bovengemiddeld percentage jonge bewoners in de buurt. Doordat de ouders te weinig betrokken zijn en hun kinderen niet corrigeren, hangen de kinderen tot 's avonds laat op straat rond. Volgens een

respondent in de Wildemanbuurt hangt de overlast van jongeren met de grootte van veel Marokkaanse gezinnen en hun (te) krappe bewoning. Door de combinatie van grote gezinnen, kleine woningen en gebrek aan passende voorzieningen belanden de jongeren op straat en dat leidt soms tot overlast. Met de vernieuwing doen zich kansen voor om dit patroon te doorbreken, aldus veel bewoners. Niet alleen door voor ruimere behuizing te zorgen maar ook door het realiseren van passende accommodaties en het beter inrichten van de buitenruimte. Een vader van Marokkaanse afkomst vindt dat de ouders verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun kinderen, maar hij geeft ook aan dat ongeschoolde mensen best hulp bij de opvoeding kunnen gebruiken:

‘Als ze niet naar school gaan zouden ze verplicht moeten werken. Ze horen niet op straat. Geen enkele ouder wil dat voor z’n kind, maar ze moeten wel verantwoordelijkheid nemen. Dus vragen: hoe kom jij aan dure telefoon, waarom niet op school? Opvoeding van pubers is moeilijk voor mensen die niet geschoold zijn, moeilijk om inspraak te hebben bij jongeren. We hopen dat ook andere mensen die er wel voor geleerd hebben met oplossingen komen. Gelukkig is het met mijn kinderen wel goed gekomen.’ (Bewoner Wildemanbuurt)

Veel respondenten geven aan dat er weinig alternatieven zijn voor de jongeren. Uit verveling gaan ze rotzooi trappen. De jongeren uit de buurt komen er voor uit soms overlast te veroorzaken, vooral in de vorm van luidruchtigheid: ‘Soms merk je het zelf niet maar praten we ineens heel hard’. Sommige buurtbewoners bellen de politie anderen spreken de jongeren er dan zelf op aan. Als ze dit aardig doen dan luisteren ze wel en gaan ze ergens anders naar toe.

Over het algemeen voelen respondenten zich veilig in de buurt. Slechts enkele vrouwelijke respondenten gaan 's avonds liever niet meer over straat. Naast de hangjongeren zijn het vooral (auto)inbraken die door de respondenten worden genoemd. Een student die betrokken is bij het project VoorUit en in de Reimerswaalbuurt (tegen de Wildemanbuurt aan) woont vertelde de volgende anekdote:

‘Ik had laatst een zwerver voor mijn portiekdeur liggen. Ik moest naar binnen, maar durfde eigenlijk niet. Ik was bang dat hij of heel boos zou worden als hij wakker werd of naar binnen zou vallen als ik mijn deur opendeed. Er stond een groep hangjongeren op de straat, die heb ik toen aangesproken en gevraagd of ze me wilde helpen. Dat hebben ze gedaan en de zwerver wakker gemaakt. Ze zeiden: “Hé joh ga weg, dat meisje kan niet naar binnen.” Dat was echt heel fijn.’ (Student VoorUit)

3.6 Reputatie en imago

Reputatie van Osdorp

Over het algemeen vindt men dat het imago van Osdorp beter is (geworden) dan dat van Slotervaart, Geuzenveld en Overtoomse Veld. Veel bewoners reflecteren vooral op het imago van Osdorp en niet zozeer op hun eigen buurt. De meeste respondenten zeggen geen problemen te ervaren en wijten het imago vooral aan de berichten in het nieuws over Nieuw West. Toch geven verschillende respondenten aan, vooral in koopcomplexen, het gevoel te hebben zich te moeten verantwoorden naar vrienden en familie. Zo vertelt een bewoonster uit de Zilverreiger: ‘Toen we hier naartoe gingen verhuizen, zeiden veel mensen: goh wat sneu, Osdorp.’ Toch laten bewoners zich daar niet door zulke uitspraken uit het veld slaan, omdat ze zien dat de stedelijke vernieuwing al veel verbeteringen heeft gebracht. Een bewoner uit de Zilverreiger: ‘De bevolking is nu veel gemengder, vroeger was het hier vooral weinig geld en veel armoede. En Osdorp wordt alleen maar mooier’.

Met name respondenten uit Meer & Oever doen geen moeite om hun keuze voor Osdorp te legitimeren. Ze zijn trots en tevreden, omdat ze er een woonmilieu vonden dat in hun ogen uniek is binnen de Amsterdamse stadsgrenzen. Ze weerleggen de negatieve beelden door te benadrukken hoe mooi en prettig ze wonen. Een jonge moeder vertelt:

‘Ja, die reputatie is inderdaad slecht, het is een hardnekkig beeld. Maar er is zoveel nieuwbouw in Osdorp, dat het beeld helemaal niet meer klopt. Ik zeg altijd: “Ik woon in Amsterdam Osdorp, in het park, aan het water, ik heb geen auto’s voor mijn deur, ik stap mijn huis uit naar buiten op een grasveld. En dat op 10 minuten van de binnenstad, en met de auto ben ik zo op de ring!”.’ (Bewoonster Schutterstoren)

De respondenten in Osdorp zijn minder sterk georiënteerd op de Amsterdamse binnenstad dan bijvoorbeeld de bewoners van Geuzenveld. Uiteraard heeft dit te maken met het uitgebreide winkelaanbod op het Osdorp plein, dat volgens verschillende bewoners goed kan concurreren met de binnenstad. Maar het heeft ook te maken met de goede openbaar vervoersverbinding met de binnenstad. Afgezien van sommige jonge en hippe middenklassers die het gevoel hebben dat de Amsterdamse binnenstad ‘ver weg’ is, is men grotendeels tevreden over de afstand of de reistijd tot het stadscentrum.

Reputatie van de Wildemanbuurt

Als het gaat om de Wildemanbuurt zelf, springt in het oog dat de bewoners van de omliggende buurten veel negatiever oordelen dan de bewoners van de buurt zelf. Waar respondenten uit de omliggende buurten genadeloos de vloer aanvegen met de Wildemanbuurt, zijn de bewoners van de Wildemanbuurt genuanceerder. Gedeeltelijk laat zich dat verklaren vanuit de sociaal-psychologische attributietheorie: mensen zijn van nature geneigd de positieve aspecten van hun situatie te belichten en minder aandacht te hebben voor de schaduwzijden – of het nu gaat om de keuze van hun woning, om hun arbeidsomstandigheden, of om de aanschaf van een nieuwe auto of televisie. De perceptie van bewoners wordt dus gedomineerd door hun eigen directe woonomgeving. Met uitspraken als ‘we wonen hier prima’, ‘het is hier mooi groen’ en ‘we hebben hier alles bij de hand’ ontzenuwen de bewoners van de Wildemanbuurt de negatieve beelden over hun buurt. Het ophemelen van de huidige situatie komt enerzijds voort uit angst voor het onbekende. Men is onzeker over de gevolgen van de vernieuwing, men wil niet verhuizen of men is bang huurverhoging. Dat maakt dat mensen zich vastklampen aan de huidige situatie. Anderzijds moet worden onderkend dat de positieve uitspraken ook gedeeltelijk wél empirisch geworteld zijn, want niet alles is kommer en kwel in de Wildemanbuurt.

Respondenten uit de omliggende buurten kijken met heel andere ogen naar het gebied. Zij idealiseren hun eigen woonsituatie door het grote contrast met de Wildemanbuurt te benadrukken. Die wordt door de middenklassers uit de koopflats gezien als een zwarte buurt met zwarte scholen, waar zij zelf niets te zoeken hebben. ‘Gribusbuurt’, ‘oude zoi’ en ‘platgooien die boel’ zijn enkele voorbeelden van reacties, die goeddeels gebaseerd zijn op vooroordelen. In Meer & Oever is dat allemaal niet aan de orde, daar is alles netjes, rustig en groen. Een respondent van Antilliaanse afkomst uit een koopappartement in de Schutterstoren neemt geen blad voor de mond. Waar hij zelf woont is het goed, maar over de nabijgelegen Wildemanbuurt is hij vernietigend:

‘Mensen vragen me: Woon je tussen al die hoofdoeken? Het zijn allemaal krotten, die oude flats. Alleen maar hoofdoeken! Hiertegenover stonden ook allemaal Marokkanenflats, die zijn nu gelukkig gesloopt. Ze moeten meer nieuwe dingen neerzetten, ook voor wat betere mensen’. (Bewoner Schutterstoren)

Hoewel hij weinig op heeft met zijn minder gefortuneerde buurtgenoten, ziet hij wel het positieve effect in van het bouwen van meer gemengde buurten: ‘Ja, mengen helpt wel een beetje.’

4 Conclusies

In dit hoofdstuk destilleren we een aantal hoofdlijnen uit de interviews met de bewoners uit de Wildemanbuurt, Meer & Oever en het Centrumgebied van Osdorp. Centraal staat daarbij de onderzoeksvraag die we in hoofdstuk 2 presenteerden: *Hoe kan de Wildemanbuurt worden getransformeerd tot een winnend gebied, zowel voor middengroepen als voor groepen met een lagere sociaal-economische status?*

4.1 Voedingsbodem voor sociale stijging

De Wildemanbuurt kent een eenzijdige bevolkingsopbouw. De buurt wordt gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van autochtone senioren en niet-westerse gezinnen met kinderen. Dit hangt samen met een woningvoorraad die uitsluitend bestaat uit gestapelde woningen, het overgrote deel in het sociale huursegment. De stedelijke vernieuwing biedt kansen om de eenzijdigheid te doorbreken en de sociale dynamiek te vergroten. De vraag is dan: welke groepen kunnen in beweging worden gebracht?

Burgers op achterstand: het dagelijkse overleven

Tijdens de interviews met sociale huurders sprong in het oog dat deze groep boven alles bezig is met overleven: de druk van dagelijkse besommingen – werk, zorg voor de kinderen, gezondheidsproblemen, de eindjes aan elkaar knopen in het huishouden – drukt een dermate groot stempel op hun bestaan, dat ze nauwelijks toekomen aan het nadenken over een betere toekomst. Velen kijken niet verder dan de dag van morgen. Opvallend was de zeer kleine leefwereld van enkele respondenten, die zelden buitenshuis, laat staan buiten hun buurt komen. Toch signaleerden we bij veel respondenten ook een streven naar verbetering, niet voor niets kan het overgrote deel van de respondenten in de Wildemanbuurt gerekend worden tot de vernieuwingsgezinden. Hoewel men soms bevreesd is voor de ingrijpende veranderingen die de stedelijke vernieuwing met zich meebrengt, zijn velen ook hoopvol gestemd. Doordat ze de vernieuwingen elders in Osdorp met eigen ogen zagen of erover hoorden van familieleden en bekenden, realiseren ze zich dat ze daar zelf ook van kunnen profiteren. Een jonge Marokkaanse moeder kan niet wachten tot haar flat in de Wildemanbuurt ten prooi valt aan de sloophamer. 'Ik hoop deze flat wordt rood!', riep ze, verwijzend naar de plattegrond waarop de bouwblokken die nog in onderzoek zijn in oranje kleuren, terwijl de sloopblokken rood zijn. Ze heeft bij goede vrienden, die onlangs een fonkelnieuw appartement betrokken, gezien hoe de verbetering kan uitpakken. Vrijwel alle respondenten reageerden enthousiast op het feit dat wij hen thuis kwamen opzoeken om hen te laten reflecteren op hun toekomst in de Wildemanbuurt. Dit geldt in het bijzonder voor de Marokkaanse gezinnen, die wij samen een onderzoeksassistent bezochten, die vertaalde vanuit het Arabisch of Berbers. Deze groep is via de reguliere participatieprocessen moeilijk te bereiken en zij waardeerden het dan ook zeer dat zij hun ervaringskennis met ons konden delen.

De gezichten van de middenklasse in Osdorp

Waar het overgrote deel van de geïnterviewde middenklassers in ons onderzoek in Geuzenveld gerekend kon worden tot de economische middenklasse (een zeer aanzienlijk deel was werkzaam in de ICT-sector), is het beeld op de onderzoekslocaties in Osdorp diverser. Op basis van onze interviews onderscheiden we drie typen middengroepen: 1) de aanstormers, 2) de *working class heroes* en 3) de gearriveerde middenklasse. Tussen deze groepen zijn verschillen zichtbaar in levensstijl, buurtbinding en sociale betrokkenheid en in de attitude ten aanzien van de stedelijke vernieuwing.

Niet onverwacht troffen wij in de Wildemanbuurt zelf diverse *aanstormende middenklassers* aan: niet alleen jonge hoger opgeleiden – soms nog thuiswonend – die zich oriënteren op een starterswoning, maar ook starters die vanuit een huursituatie op zoek zijn naar een nieuwe, ruimere koopwoning. Deze opwaarts mobieleen waarop de stedelijke vernieuwing in de Wildemanbuurt sterk gericht is, zijn in de huidige situatie al deels in de buurt woonachtig. Ze kennen de buurt vaak van haver tot gort. Men is er opgegroeid, heeft er familie wonen en dat geeft een gevoel van verbondenheid. Veel aanstormende middenklassers zijn behoorlijk serieus geïnteresseerd in de mogelijkheden om een woning te kopen in de Wildemanbuurt en laten zich daarbij niet afschrikken door negatieve beeldvorming. Enerzijds omdat dergelijke beelden niet of slechts beperkt overeenstemmen met hun eigen ervaringen; anderzijds omdat ze in een levensfase verkeren waarin ze met een open en tolerante blik naar hun woonomgeving kijken, mede omdat hun dagelijks leven zich grotendeels buiten de buurt afspeelt. Wanneer er kinderen in beeld komen, kantelt dit en worden er veel hogere eisen aan de buurt gesteld. Het potentieel van de aanstormende middenklasse kan met name vruchtbaar zijn bij het op gang brengen van het vernieuwingsproces, ze vormen dankbare *early adopters*.

Zowel in de Wildemanbuurt als in de buurten daaromheen, ontmoeten we een relatief groot aantal huishoudens die gerekend kunnen worden tot de lagere middenklasse. In eerder onderzoek hebben we deze groep getypeerd als *working class heroes* (Uyterlinde et al. 2007): mensen met een laag tot middelbaar opleidingsniveau, veelal werkzaam in het midden- en kleinbedrijf (eigenaar van restaurant, bakkerij, catering-, schoonmaak- of autobedrijf) of in het middenmanagement van de lagere zakelijke dienstverlening (beveiliging, facilitair management, secretariaat, postkamer, et cetera). Gedurende hun carrière weten ze hun positie stapje voor stapje te verbeteren, onder meer dankzij cursussen en vakopleidingen ('diplomastapelaars'). Met twee inkomens kunnen ze een woning kopen in het betaalbare segment, maar hun stijgingspotentieel – op de sociale ladder én op de woningmarkt – is bij velen zo goed als uitgeput. In de Wildemanbuurt en het Centrumgebied ontmoeten wij verschillende geboren en getogen Amsterdammers die tot deze groep gerekend kunnen worden. Deels betreft het de eerste generatie niet-westerse allochtonen. Deze groep bewoont weliswaar een koopwoning, maar heeft net als veel burgers op achterstand een relatief kleine leefwereld. Ze werken hard om hun maatschappelijke positie te kunnen handhaven. Daarnaast behoren veel senioren, die al decennia in Nieuw West wonen, tot de categorie *working class heroes*. In hun oordeel over de buurt zijn ze tamelijk conservatief en nemen ze geen blad voor de mond. Meer dan andere bewoners laten ze zich in negatieve beoordelingen uit over de buurt, hoewel ze over hun persoonlijk leven behoorlijk tevreden lijken. Velen vinden dat Osdorp ondanks alle vernieuwingen de laatste jaren verder is afgeleden of ze zeggen bang te zijn dat de buurt achteruit gaat. Vooral de toestroom en aanwezigheid van niet-westerse allochtonen, die ze vrijwel zonder uitzondering associëren met achterstandsproblematiek, bezorgt hen een gevoel van onbehagen. Op de vernieuwingsplannen reageert men tamelijk defensief, men betwijfelt of het tij gekeerd nog kan worden. Geconcludeerd kan worden dat deze groep steeds minder aansluiting vindt bij de veranderende samenleving; ze waanden zich relatief veilig in het suburbane Osdorp, maar zien ook hier de multiculturele samenleving om zich steeds heen grijpen en ervaren dat als een bedreiging. Op de plannen voor de Wildemanbuurt reageren ze gelaten. De herstructurering lijkt voor hen dus geen nieuwe perspectieven te openen.

Tegenover de *working class heroes* staan de meer geslaagde middengroepen in de nieuwe woontorens in Meer & Oever en het Centrumgebied. Naast aanstormende middenklassers, woont hier de *gearriveerde middenklasse* – dit is de derde categorie. Deze huishoudens, merendeels tweeverdieners met of zonder kinderen, zijn werkzaam in de zakelijke dienstverlening of de creatieve sector of men is zelfstandig ondernemer. Zonder uitzondering is men zeer tevreden over hun woonsituatie. Het feit dat in Osdorp verschillende bevolkingsgroepen door elkaar wonen, waarden zij als een kwaliteit. In

plaats van het multiculturele karakter van de buurt te verketteren, omarmt deze groep het ideaal van menging, maar wel met de kanttekening dat velen gesteld zijn op het besloten karakter van woontorens, waarin je veilig, 'hoog en droog' in je koopwoning zit. Velen zijn ervan overtuigd dat een meer gemêleerde bevolkingssamenstelling de leefbaarheid van de woonomgeving ten goede komt. Ze signaleren ook wel problemen – zoals overlast van hangjongeren, auto-inbraken en zwarte scholen – maar wijzen erop dat de problemen zich vooral concentreren op bepaalde plekken terwijl ze vroeger wijdverbreid waren. In de stedelijke vernieuwing wordt dit proces aangeduid als 'verdunning' van sociale problematiek. Het beeld dat Osdorp een eenzijdige bevolking ('te zwart' en 'te arm') heeft waardoor sprake is van een cumulatie van sociale problemen, is volgens hen dan ook achterhaald.

Gangmakers voor achterblijvers

Zowel in de laatste categorie als onder de aanstormers vinden we middenklassers die een bijdrage kunnen leveren aan het vergroten van de opwaartse stuwkracht van de Wildemanbuurt. De lagere middenklasse (de *working class heroes*) is net als de lagere sociale klasse vooral geïnteresseerd met hun dagelijks reilen en zeilen; van hen valt op dit terrein weinig te verwachten. Een deel van de aanstormende en de gearriveerde middenklasse is echter behoorlijk *open minded* en naar buiten gericht. Zij genieten van het wonen in een multiculturele buurt en zijn bereid om te investeren in het leggen van overbruggend contact met buurtbewoners met andere sociale en culturele achtergronden. Dit beeld rees eveneens op uit de gesprekken die wij voerden met vertegenwoordigers van de creatieve klasse naar aanleiding van de realisatie van een culturele broedplaats aan de Notweg: de Renaultgarage. De vernieuwing van de Wildemanbuurt biedt kansen om dit potentieel te benutten, omdat de betrokkenheid en inzet van deze gangmakers kan bijdragen aan het bevorderen van sociale stijging onder burgers op achterstand.

4.2 Sociaal evenwicht versterkt sociale binding

Vrijwel alle respondenten hechten belang aan een evenwichtige sociale mix in hun buurt, waarbij het zowel gaat om sociale klasse als om kleur. Zij spraken de hoop uit dat de stedelijke vernieuwing, vooral door de bouw van koopwoningen en duurdere huurwoningen, bewoners van verschillende sociale en culturele klasse zal aantrekken. Hierbij wordt in beide buurten benadrukt dat 'de gewone man' ook een plek moet krijgen in de buurt. Wel zijn de geïnterviewde middengroepen – zoals uit de voorgaande paragraaf blijkt – enigszins verdeeld over de etnisch-culturele samenstelling van de buurt. Sommigen maken zich zorgen over de toename van niet-westerse allochtonen, anderen zijn ervan overtuigd dat de herstructurering kan helpen om het sociale evenwicht te herstellen. Vooral respondenten uit Meer & Oever presenteren hun eigen buurt daarbij als voorbeeld, daar is de mix van sociale klassen en etnisch-culturele groepen goed gelukt vinden ze.

De interviews maken ook duidelijk dat vrijwel alle respondenten de mogelijkheid willen hebben om sociale bindingen aan te gaan met buurtgenoten. Die bindingen mogen niet dwingend zijn en moeten boven alles vrijblijvend en zelfgekozen zijn. Ook mag de intensiteit heel laag zijn, elkaar groeten en elkaar kunnen aanspreken bij problemen is voor velen genoeg. Op het laagste schaalniveau, van portieken en straten, zijn dergelijke sociale structuren al sterk ontwikkeld. We troffen ze aan in de portiekenflats in de Blomwijckerbuurt en in de Wildemanbuurt en rond de waterpartij in Meer & Oever. Wat tot de verbeelding spreekt, is een woonmilieu waarin men zowel 'op zichzelf' kan zijn als 'onder ons' en 'middenin de samenleving'. Bewoners willen zelf kunnen bepalen wanneer ze contact aangaat met buurtgenoten. Buurtcontacten dienen een zeker mate van vrijblijvendheid te hebben. Dit betekent dat zowel ruimte geboden moet worden om terug te trekken in het privé domein, als voor het aangaan van 'latente

contacten'. Vooral middengroepen wijzen erop dat die verschillende groepen niet kriskras door elkaar moeten wonen. Kopers weten zich graag omringd door andere kopers, en men stelt het op prijs als men ook nog andere aspecten gemeen heeft met buurtgenoten. Tot op zekere hoogte wil men onder 'ons soort mensen' wonen, hetgeen tot uitdrukking komt in overeenkomstige smaakvoorkeuren, gedrags- en consumptiepatronen (leefstijl). Maar ook het wonen in de buurt van mensen in een vergelijkbare levensfase – die ook kleine kinderen hebben of met pensioen zijn – draagt bij aan een gevoel van verbondenheid. Dergelijke gemene delers kunnen processen van thuisvoelen en identificatie versterken en leggen een basis voor uitruil van diensten, zoals het passen op elkaars kinderen of het doen van boodschappen voor elkaar.

Tegelijkertijd benadrukken veel respondenten dat de culturele diversiteit van hun buurt meerwaarde vertegenwoordigt. Ze willen hun medeburgers van andere etnische komaf en andere sociale klassen niet uit het oog verliezen. Volgens de Franse stadstheoreticus Alain Medam (1971) bestaat een leefbare stad bij de gratie van een dynamisch evenwicht van tegengestelde waarden. In zijn visie is een stad bewoonbaar wanneer er een balans bestaat tussen openheid en geslotenheid, tussen continuïteit en vernieuwing, en tussen ordening en verrassing. 'Waar dit spanningsveld ontbreekt, ontaarden alle positieve waarden in hun tegendeel. Te veel ordening leidt tot tirannie, maar te veel verrassing tot desorientatie. Te veel uniformiteit leidt tot monotonie, te veel pluriformiteit tot chaos. Te veel geslotenheid veroorzaakt verlamming, te veel openheid onbeheersbaarheid.' Stadsbewoners zijn dus voortdurend op zoek naar de juiste balans tussen openheid en geslotenheid en de daarmee verbonden waarden (Engbersen & Uyterlinde 1999). In huis, in de persoonlijke levenssfeer is er geborgenheid; men kan zich er terugtrekken alvorens zich weer in het stadsgewoel te storten. Door in hun straat of portiek vormen van vertrouwdheid en rust te creëren, proberen stadsbewoners overrompeling door het onverwachte en onbekende te reduceren. Het gaat om kleine dingen: de organisatie van een straatfeest, waardoor men – al is het maar van gezicht – een aantal buurtbewoners leert kennen, of de aanleg van geveltuinten waardoor de overgang tussen de privésfeer en het publieke domein diffuus wordt. Het is van belang om bij de vernieuwing van de Wildemanbuurt tegemoet te komen aan deze wens, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van kleinschalige, relatief homogene buurtjes. In de aanbevelingen komen we hierop terug.

4.3 Kwetsbare sociale ruggengraat

In de Wildemanbuurt is een aantal sociale problemen zichtbaar die zowel de leefbaarheid in de buurt als de sociaal-economische ontwikkeling van bewoners onder druk zet. In de eerste plaats heerst onder sommige bewoners een passieve, weinig betrokken houding ten aanzien van hun leefomgeving. Dit leidt tot overlast en verloedering, onder meer door zwerfvuil, slecht schoongehouden trapportalen en luidruchtig spelende kinderen die niet worden gecorrigeerd door hun ouders. Ten tweede herbergt de wijk een groep bewoners die de aansluiting mist bij de bredere samenleving. In meer of mindere mate is bij hen sprake van een sociaal isolement. Het betreft vooral niet-westerse allochtonen en een kleinere groep autochtone ouderen die dreigt te vereenzamen. Doordat zij niet beschikken over een sociaal netwerk en de weg naar sociaal-maatschappelijke voorzieningen niet goed weten te vinden, is deze groep als het ware gevangen in sociale achterstanden. Tenslotte valt op dat in de Wildemanbuurt weinig sprake is van overbruggende, oftewel klasse-, intergenerationele en cultuuroverstijgende contacten. Zo bestaan er binnen de buurt scherpe contrasten en vooroordelen tussen kopers en sociale huurders. Momenteel zijn er in de buurt nauwelijks ontmoetingsplekken waar overbruggende contacten tot stand kunnen komen en waar vooroordelen kunnen worden weerlegd. Herhaaldelijk kwam in de interviews naar voren dat die behoefte aan ontmoeting er wel is, zowel onder sociale huurders in de

Wildemanbuurt, als onder de meer geslaagde middengroepen in Meer & Oever. Kortom, het ontbreken van een sociale infrastructuur in de Wildemanbuurt draagt ertoe bij dat sociale problemen eerder worden bestendigd dan dat mensen geholpen en gestimuleerd worden om sociaal 'hogerop' te komen. Met name jonge kinderen en opgroeiende jeugd zijn verdienen specifieke aandacht op dit terrein.

4.4 Groen, rust, ruimte en onbehagen

Vrijwel alle geïnterviewden zijn te spreken over het groene karakter van hun buurt. Een aanzienlijk deel van de middenklassehuishoudens in de omliggende buurten koos voor Osdorp vanwege de rust en ruimte – een woonmilieu dat ze elders in Amsterdam niet konden vinden. Sommigen vonden in Osdorp deels de karakteristieken van hun vorige woonplaats of de plaats waar zij opgroeiden terug, waarbij zelfs vergelijkingen werden gemaakt met Curaçao en het Groningse platteland. Ook verschillende respondenten in sociale huurwoningen roemden het overvloedige groen in hun buurt.

Over de inrichting, de kwaliteit en het onderhoud van de openbare ruimte bestaat echter ook onvrede. Het groen binnen de Wildemanbuurt is vooral kijkgroen. Het is volgens velen niet altijd mooi aangelegd en het onderhoud laat nogal te wensen over. Ook liggen de groenstroken en binnenterreinen er vaak verlaten bij. Hoewel de bewoners van de Wildemanbuurt gehecht zijn aan het groene karakter van hun buurt, voelen ze zich niet erg verantwoordelijk voor het groen. Gevolg is dat bosjes en perkjes niet zelden als afvalbak fungeren. Ook is er in de Wildemanbuurt een groot tekort aan goede speelvoorzieningen voor kinderen, en de plekken die er zijn vindt men onaantrekkelijk of te klein. Daarover bestaat brede consensus: we konden het optekenen uit de monden van jongeren, ouders met kinderen en senioren, allochtoon en autochtoon, in de Wildemanbuurt maar evengoed ook in de buurten eromheen. Het gebrek aan speelplekken en het slechte toezicht op de kinderen en jongeren veroorzaakt veel spanningen.

Een ander prominent probleem in de Wildemanbuurt is de overlast van hangjongeren. De combinatie van kleine woningen, een gebrek aan voorzieningen voor jongeren en een opvoedingsregime waarin ouders weinig tot geen grip hebben op het gedrag van hun kinderen, leidt ertoe dat jongeren zich in groten getale op straat ophouden. Om de Wildemanbuurt tot een aantrekkelijk woongebied te maken voor gezinnen met kinderen is het essentieel om te investeren in een aantrekkelijk en divers aanbod aan speelvoorzieningen voor jonge kinderen en opgroeiende jeugd.

4.5 Stedelijke vernieuwing: spook of reddende engel?

Het imago van Osdorp is positief te noemen. Anders dan Geuzenveld, waar veel bewoners aangaven dat het hoog tijd werd dat de vernieuwing concreet zichtbaar zou zijn, ervaren de respondenten Osdorp wél als een gebied dat aan de winnende hand is. Vrijwel alle respondenten roemen de kwaliteit van het winkelcentrum. De positieve beeldvorming blijkt ook uit de sterke geografische binding van het merendeel van de respondenten. Vrijwel zonder uitzondering gaven ze aan dat hun volgende woning hoogstwaarschijnlijk ook in Osdorp zal staan, waarbij vooral de grondgebonden woningen van de Aker vaak werden genoemd. Ook dit staat in contrast met het veldonderzoek in Geuzenveld, waar een substantieel deel van de respondenten aangaf naar Nieuw West te zijn uitgeweken 'bij gebrek aan beter'. Veel respondenten vertelden daar dat ze het liefst in de toekomst weer binnen de ring of elders buiten Amsterdam zouden wonen. In Osdorp is dit absoluut niet aan de orde. Daarvoor heeft Osdorp teveel onderscheidende kwaliteiten. De sterke reputatie van Osdorp is hoopgevend voor de vernieuwing van

de Wildemanbuurt. Het laat zien dat hier voldoende markt en draagvlak bestaat om de buurt succesvol te kunnen *upgraden* en van de Wildemanbuurt een aantrekkelijk en bijzonder gebied te maken. Vanzelfsprekend is het daarbij de opgave om de vernieuwing zowel ten goede te laten komen aan weerbare als aan kwetsbare burgers.

Twee perspectieven op de Wildemanbuurt

Het veldonderzoek laat zien dat er grote verschillen zijn in de beeldvorming over de Wildemanbuurt. De perceptie van bewoners die van binnenuit naar de buurt kijken staat bijna lijnrecht tegenover die van bewoners die de buurt van buitenaf bezien. De bewoners van de omliggende buurten hebben vrijwel geen goed woord voor de buurt over, terwijl de bewoners van de Wildemanbuurt juist de positieve aspecten van de Wildemanbuurt benadrukken. Buurtreputaties zijn – net zoals gevoelens van sociale veiligheid – echter beperkt geworteld in de empirische werkelijkheid. Veel beelden en verhalen die onder bewoners circuleren ontberen dan ook concrete bewijsvoering. Bovendien zijn reputaties hardnekkig. Voor het slagen van grootschalige vernieuwingsoperaties is het echter noodzakelijk om heel scherp inzicht te krijgen in de buurtperceptie van (groepen) bewoners, want die zijn bepalend voor het referentiekader waarmee ze de vernieuwingsplannen beoordelen. Die kennis kan niet alleen vruchtbare bouwstenen aanreiken voor de uitwerking van het vernieuwingsplan, maar is ook waardevol om de juiste toon te vinden in de communicatie van de vernieuwingsplannen, om zo de bestaande reputaties te kunnen kantelen – ook als dat slechts met kleine stapjes gebeurt. Daarin ligt de sleutel tot het verwerven van draagvlak voor de veranderingen.

Het spook van de stedelijke vernieuwing

In de Wildemanbuurt bleken veel respondenten niet of nauwelijks op de hoogte van de vernieuwingsplannen. Een deel kon zich het plattegrondje met daarop de plannen voor behoud, sloop of renovatie op complexniveau wel herinneren, maar het overgrote deel bleek niet in staat de plattegrond te lezen en te begrijpen. Het aanwijzen van de eigen woning op de plattegrond was soms een onmogelijke opgave. De meeste respondenten nemen dan ook een afwachtende houding aan. Ze weten dat het spook van de stedelijke vernieuwing rondwaart door hun buurt, maar wat er wanneer precies te gebeuren staat is het merendeel volslagen onduidelijk. Evenmin weten ze wie er precies verantwoordelijk is voor de plannen, de corporatie en het stadsdeel zijn abstracte entiteiten, die voor veel bewoners geen concreet gezicht of aanspreekpunt hebben. Die onbekendheid met wat komen gaat, gaat vaak ook gepaard met passiviteit en apathie. Omdat men weet dat de woning gesloopt gaat worden, steekt men geen energie meer in het schoon en netjes houden van de woning, de collectieve ruimten en de buitenruimte en is men terughoudend in het opbouwen en onderhouden van sociale contacten in de buurt. Dat werkt processen van verloedering, verwaarlozing, anonimiteit en onveiligheid in de hand en trekt de wijk onnodig dieper in het moeras. Veel bewoners zullen pas op het allerlaatste moment in actie komen en de eerste de beste vervangende woning die voorbij komt moeten accepteren. Uiteindelijk zijn ze daarmee vaak nauwelijks beter af. En dat is een gemiste kans, want de stedelijke vernieuwing zou juist ook moeten worden benut om individuele bewoners een stap voorwaarts te laten zetten.

5 Aanbevelingen

Vanuit de bevindingen van het veldonderzoek in de Wildemanbuurt en de omliggende buurten Meer & Oever en het Centrumgebied formuleren we in dit slothoofdstuk een aantal aanbevelingen. Voor het transformeren van de Wildemanbuurt in een winnende wijk, die niet alleen voor sociale stijgers een stap voorwaarts op de woonmarkt mogelijk maakt, maar ook kansen biedt aan bewoners met een lage sociaal-economische positie om hogerop te komen, werken we vier concrete aanbevelingen uit: 1) faciliteer opwaartse mobiliteit door voor specifieke doelgroepen te bouwen; 2) realiseer evenwichtige woonmilieus door grofkorrelige menging en kleinschaligheid; 3) investeer in de sociale infrastructuur en de publieke ruimte middels hoogwaardige voorzieningen en ruimte voor ontmoeting; 4) verbind stedelijke vernieuwing met sociale stijging: sluit aan bij de leefwereld van bewoners, mobiliseer en benut het momentum van verandering. Ter afsluiting reflecteren we kort op de vraag onder welke condities herstructurering sociale stijging teweeg kan brengen.

5.1 Faciliteer opwaartse mobiliteit, bouw voor specifieke doelgroepen

De doelstelling van de stedelijke vernieuwing van de Wildemanbuurt is tweeledig. Enerzijds moet de vernieuwing bijdragen aan het bevorderen van sociale stijging van bewoners uit de buurt zelf en bewoners elders uit Osdorp en Nieuw West. Anderzijds is de vernieuwing erop gericht om sociale stijgers – die nu vaak noodgedwongen de buurt verlaten omdat ze er geen passende woning kunnen vinden – in het gebied vast te houden. Niet alleen door hen nieuwe kansen te bieden om vooruit te komen op de woningmarkt, maar ook om hogerop te komen op de sociale ladder. Het gaat dus zowel om het bevorderen van sociale stijging als om het huisvesten van sociale stijgers binnen de buurt.

De strategische ligging van de Wildemanbuurt, op steenworp afstand van het winkelcentrum Osdorp, de Sloterplas en het buitengebied, maakt de wijk aantrekkelijk voor een diversiteit aan doelgroepen. Dat biedt kansen om een gevarieerde en evenwichtige bevolking aan te trekken, zowel in sociaal-demografische als in etnisch-culturele zin. Een wijk voor jong en oud, voor alleenstaanden en kinderrijke gezinnen, voor meer en minder kapitaalkrachtigen, meer en minder geschoolden, meer en minder zorgbehoevenden en voor een veelheid van culturele achtergronden. De Wildemanbuurt wordt aantrekkelijk voor aanstormende middenklassers met of zonder kinderen die in de luwte van de stad willen wonen. Ze hebben de binnenstad én de snelweg onder handbereik en kunnen tegelijk genieten van de landelijke kwaliteit van het buitengebied. Ook voor gearriveerde middenklassers, bijvoorbeeld (vitale) ouderen of *empty nesters* die graag dicht bij de levendigheid van het centrumgebied willen wonen, maar soms ook een fietstocht willen maken in de polder, spreekt de buurt tot de verbeelding.

Deze sociale diversiteit maakt het mogelijk om een wijk te realiseren die recht doet aan de wens van bewoners om een wooncarrière op te kunnen bouwen. Vanuit het perspectief van sociale stijging is noodzakelijk om bij de vernieuwing van de Wildemanbuurt in het bijzonder oog te hebben voor de woonwensen van doelgroepen die over opwaartse mobiliteit beschikken. Dat geldt heel sterk voor de aanstormende middenklasse en in mindere mate voor de *working class heroes* en de gearriveerde middenklasse. Omdat deze categorieën zich niet rechtstreeks laten vertalen naar woningmarktcategoryën brengen we hier drie specifieke woondoelgroepen over het voetlicht.

Starters en stellen zonder kinderen

De aanstormende middenklasse is deels al in de buurt aanwezig. Vanwege de krapte op de Amsterdamse woningmarkt voor starters, zullen ze echter deels ook van elders komen, zowel uit Nieuw West

als de binnenstad. De starters – vooral een- en tweepersoonshuishoudens zonder kinderen – hebben interesse in de nieuwe Wildemanbuurt als daar betaalbare starterswoningen worden gerealiseerd. Deze doelgroep kenmerkt zich door een open houding, ze zijn vaak relatief ongebonden en durven meer risico te nemen in het kiezen van een woonbuurt. Voor zover ze in de buurt reeds woonachtig zijn, voelen ze zich dankzij hun worteling met de plek verbonden. De aantrekkingskracht van de buurt ligt voor starters in de combinatie van een hoge mate van wooncomfort (woonoppervlakte, *value for money*) en een hoog voorzieningenniveau. Betaalbaarheid is een leidmotief in de keuze van hun woning. Een hoogwaardige sociale infrastructuur (goede scholen en kindvoorzieningen) helpt om hen over de streep te trekken en hen duurzaam aan de buurt te binden. Voor starters kan de Wildemanbuurt het startpunt van een veelbelovende wooncarrière op de koopmarkt vormen. Deze groep kan bediend worden met betaalbare appartementen – zowel koop als vrije sectorhuur – voor startende alleenstaanden en tweeverdieners. Dat betekent kleine, goedkope starterswoningen (met een of twee kamers) en ruimere appartementen voorzien van eigen parkeergelegenheid en buitenruimte (balkon of dakterras). Met name bij tweede generatie niet-westerse allochtonen staat de functionaliteit van de woning hoog in het vaandel, dus voldoende slaapkamers en liever geen splitlevel-constructies en schuine wanden (zie ook Uyterlinde et al. 2007).

Huishoudens met kinderen

Gezinnen zijn al op grote schaal in de Wildemanbuurt aanwezig. In de huidige situatie betreft het vooral burgers op achterstand, aanstormende middenklassegezinnen en *working class heroes*. Door het ontbreken van eengezinswoningen en de beperkte beschikbaarheid van ruimere appartementen groeien veel gezinnen uit hun woning en doorstrommogelijkheden zijn in de Wildemanbuurt niet voorhanden. Als ze zich een stap voorwaarts op de woningmarkt kunnen veroorloven, richten ze hun vizier daarom op andere buurten, waarbij de Aker en Nieuw Sloten veelgenoemd worden als uitwijkmogelijkheden – zie hier de bindingskracht van Nieuw West. Verder werd Almere enkele keren genoemd als alternatief. Om een evenwichtige sociale structuur te realiseren, is het van belang om met de vernieuwing van de Wildemanbuurt deze opwaarts mobiele gezinnen – die zich bewegen in de richting van de gearriveerde middenklasse – vast te houden. Om deze groep te binden is een grondgebonden woning met een tuin of een ruim appartement met voldoende kamers en een balkon niet voldoende. Een kindvriendelijke woonomgeving, met gemengde scholen voldoende en kwalitatief hoogwaardige speelvoorzieningen, speelt een minstens zo belangrijke rol in hun vestigingsmotief. Meer hierover in paragraaf 5.3.

Vitale ouderen

De senioren van de toekomst vormen een belangrijke doelgroep van de Wildemanbuurt: stellen die na het uitvliegen van de kinderen nadenken over een volgende stap op de woningmarkt. Dit zijn nog geen zorgbehoevende ouderen, maar 50-plussers die nog zeer vitaal en ondernemend zijn. De vitale ouderen maken zowel deel uit van de gearriveerde middenklasse als de *working class heroes*. Een groeiend deel van deze groep is in Osdorp van allochtone afkomst. Omdat vitale ouderen vaak over veel vrije tijd beschikken, kunnen sommigen ook fungeren als gangmakers voor achterblijvers, zoals we in het conclusiehoofdstuk beschreven. Ze zijn veelal op zoek naar een wat kleinere woning dan voorheen, liefst met alle kamers gelijkvloers, maar met veel wooncomfort. Het is goed denkbaar dat *empty nesters* elders uit Osdorp (bijvoorbeeld de Aker) hun oog laten vallen op een koopappartement in de Wildemanbuurt. Benadrukt moet worden dat deze doelgroep andere behoeften en woonwensen heeft dan de voornamelijk autochtone senioren die nu reeds in de Wildemanbuurt wonen. In de huidige situatie bestaat in Wildemanbuurt een kloof tussen de naoorlogse sociale huurwoningen (zonder lift) en de galerijflats met seniorenwoningen. Dit gat kan worden opgevuld met levensloopbestendige woningen en appartementen. De stedelijke luwte van de Wildemanbuurt – op loopafstand van het winkelcentrum en

het openbaar vervoer maar ook vlakbij de Sloterplas en het buitengebied – maakt de buurt bij uitstek tot een aantrekkelijk woongebied voor deze vitale ouderen.

5.2 Realiseer evenwichtige woonmilieus

Verschillende bewoners van Meer & Oever spraken vol enthousiasme over de sociaal-ruimtelijke mix in hun buurt. Het stedenbouwkundige ensemble waarin de Schutterstoren en het Waterfort (beide koopcomplexen) en het Bastion (met sociale en vrije sectorhuur) gesitueerd zijn rond een waterpartij, wordt door bewoners zeer positief gewaardeerd, juist ook vanwege de sociale en culturele diversiteit. Het is een geslaagd voorbeeld van grofkorrelige menging (Engbersen et al. 2008). In de beide koopcomplexen wonen geslaagde middenklassehuishoudens, veelal tweeverdieners, waarvan een aanzienlijk deel gezinnen met kinderen. Het overgrote deel is autochtoon. In het Bastion daarentegen, wonen vooral gezinnen uit lagere sociale klassen, waarvan een aanzienlijk deel niet-westerse allochtonen. Maar men leeft niet totaal langs elkaar heen. Het parkje en de waterpartij worden door alle bewoners gebruikt en in de plint van het Bastion is een buurtvoorziening (Ontwikkelcentrum Vrouw en Vaart) die ook bezocht wordt door bewoners uit de koopcomplexen. Ze fungeren beide als vanzelfsprekende ontmoetingsplaatsen. Benadrukt moet worden dat dit mede te danken is aan de activiteiten die worden georganiseerd door de denktank Meer & Oever, zoals buurtfeesten, schoonmaakacties en thematische bijeenkomsten, bijvoorbeeld over de ramadan. Zonder dit type activiteiten – gericht op het regisseren van overbruggende contacten – zou ook hier sprake kunnen zijn van een kloof tussen arm en rijk, die niet alleen zichtbaar, maar ook voelbaar is.

Gelijkgestemde burens

De ruimtelijke structuur van Meer & Oever lijkt tegemoet te komen aan de behoefte van middengroepen om onder gelijkgestemden te wonen, zonder daarbij buurtgenoten met andere sociale en culturele achtergronden compleet uit het oog te verliezen. Ook burgers op achterstand hebben baat bij een grofkorrelig gemengd woonmilieu: voor hen is het waardevol om zich te kunnen spiegelen aan het leefpatroon van meer geslaagde buurtgenoten (zie Veldboer et al. 2008). Voor het faciliteren van opwaartse mobiliteit is het cruciaal dat groepen niet 'uit elkaars zicht' verdwijnen, want te rigide grenzen tussen koop en huur zorgen juist voor bestending van sociale en culturele verschillen en kunnen zelfs polarisatie in de hand werken. In de vernieuwing van de Wildemanbuurt is het dan ook essentieel om de behoefte aan geborgenheid te accommoderen zonder dat dit ten koste gaat van de mogelijkheid om sociale verbindingen aan te gaan in de woonomgeving.

De ruimtelijke opzet moet de condities creëren waarbinnen mensen zich sociaal kunnen verbinden met buurtgenoten, zowel met gelijkgestemden, als met mensen van andere sociale of culturele komaf. Dat betekent liever geen fijnmazige menging van koop- en sociale huurwoningen binnen bouwblokken – zeker niet op portiekniveau –, want te grote verschillen op microniveau kunnen juist anonimiserend werken. De oplossing ligt in het ontwikkelen van relatief kleinschalige koop- en huurcomplexen in elkaars nabijheid. Grofkorrelig gemengde woonmilieus dus. Concreet betekent dit dat binnen een straal van 50 tot 200 meter – want die afstand wordt (afhankelijk van de gekozen ruimtelijke opzet en bebouwingstypologie) als de directe woonomgeving beleefd – herkenbaarheid en geborgenheid voorop moet staan. Dorpse, enclaveachtige stadsbuurten zijn van oudsher populair; door hun overzichtelijkheid blijken ze toekomstbestendiger dan grootschalig opgezette stadsbuurten (Prins 1998). Volgens Musterd en Ostendorf (2001) versterkt een kleinschalige en overzichtelijke opzet het verantwoordelijkheidsbesef van bewoners voor hun leefomgeving.

Ontmoeting, gebruikswaarde en verblijfskwaliteit

Grofkorrelige menging stelt hoge eisen aan de ontmoetings- en verblijfskwaliteit van de publieke ruimte. Immers, als men op het niveau van het bouwblok tussen gelijkgestemden woont, liggen de kansen voor het opbouwen van publieke familiariteit (lichte contacten, vormen van gekendheid en vertrouwdheid) vrijwel uitsluitend in het publieke domein. Je ontmoet je buurtgenoten op straat en rondom voorzieningen in de wijk. Een recente studie van het Ruimtelijk Planbureau laat zien dat wooncomplexen met een besloten karakter in Nederland aan populariteit winnen, waarbij de beslotenheid wordt afgedwongen door zachte randen en een 'defensieve' architectuur en vormtaal (Hamers et al. 2007). De behoefte aan grofkorrelig gemengde milieus past in deze trend, maar de behoefte aan beslotenheid moet niet leiden tot geslotenheid. Terugtrekgedrag is niet wenselijk, daarom moet een balans worden gezocht tussen openheid en beslotenheid. Voor bewoners moet hun woonomgeving vertrouwdheid en geborgenheid uitstralen, terwijl passanten het gevoel moeten hebben dat ze 'te gast' zijn, zodat processen van toe-eigening van het collectieve domein worden voorkomen. Om geslotenheid te voorkomen, dienen zachte grenzen te worden gerealiseerd: geen hekken maar subtiele overgangen met groen, water, hoogteverschillen of afwijkende materialisering. Bij collectieve hoven ligt de uitdaging erin om de gebruikswaarde en de ontmoetingskwaliteit te optimaliseren, zowel voor direct omwonenden, maar ook voor passanten. Dat betekent dat de hoven waar mogelijk publiek toegankelijk moeten zijn. Dit stelt hoge uitwerkingseisen, temeer omdat recent onderzoek – gebaseerd op de 'broken window'-theorie – laat zien dat een verwaarloosde omgeving sneller aanzet tot vormen van normoverschrijdend en ongewenst gedrag (Keizer et al. 2008). Door de hoven hoogwaardig in te richten en te beheren, hebben passanten het gevoel te gast te zijn, waardoor de kans op ongewenst gedrag (overlast, vervuiling) geminimaliseerd wordt.

Gecontroleerde openbaarheid

Door een kleinschalige opzet en door afspraken te maken over het gebruik en het onderhoud van collectieve ruimten – bij voorkeur in samenwerking met bewoners en gebruikers – kan de kwaliteit van die gebieden duurzaam worden gewaarborgd. De ruimte is weliswaar publiek toegankelijk, maar laat zich niet als een niemandsland ervaren. Daardoor ontstaat een sfeer van gecontroleerde openbaarheid. Bijzondere aandacht dient uit te gaan naar de overgangszones tussen de privésfeer (de woning), de collectieve ruimte (hoven of binnenterreinen) en de openbare ruimte. Die drieslag is cruciaal. Van Dorst (2005) spreekt in dit verband van privacyzoning; in zijn studie *Een duurzaam leefbare woonomgeving* reikt hij tal van concrete ontwerpaanbevelingen aan om het *sense of place* en het *sense of ownership* van bewoners te verhogen. Een vergelijkbare benadering vormt het door Inbo (2006) uitgewerkte concept van *encroachmentzones*. Deze bieden bewoners de kans om zelf, vanuit hun eigen smaak- en leefstijl het openbaar gebied te personaliseren en van een identiteit te voorzien. Daardoor ontstaan zachte overgangen tussen het privédomein en het publieke domein. Dit past in een oer-Hollandse traditie: denk aan het zitten op de trap naar het huis, het spelen op de stoep, de bankjes ten de muur in de zon en de plantenpotten voor het huis. Door middel van ogenschijnlijk kleinschalige ingrepen kunnen bewoners zich de publieke ruimte eigen maken en zich er verantwoordelijk voor voelen, hetgeen voor de hele buurt toegevoegde waarde kan hebben. Daarmee legt de *encroachmentzone* op microniveau de verbinding tussen de individuele en de collectieve dimensie van het wonen.

Het vernieuwingsplan Wildemanbuurt: voortbouwen en vernieuwen

Het enthousiasme van de bewoners van Meer & Oever reikt weliswaar waardevolle lessen aan voor de Wildemanbuurt, maar de Osdorpers zijn zeker niet unaniem positief over deze buurt. De situering van solitaire bouwblokken in het groen, elk met een eigen architectuur en beeldtaal, stuit ook op weerstand. Door veel bewoners van de Wildemanbuurt wordt het gebied ervaren als een samenraapsel van architectonische objecten; hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het complex Stadstuinen in Osdorp Midden-

Noord. Over deze 'middenklasseburchten' oordeelt men negatief vanwege het sterke accent op individualiteit en het vrijwel ontbreken van een collectieve dimensie. De gebouwen hebben nauwelijks een relatie met de omgeving. Ook vinden ze geen aansluiting bij de naoorlogse strokenverkaveling, waarin stedenbouwkundige stempels met vrijwel identieke bouwblokken worden afgewisseld met publiek groen. Uit de interviews blijkt dat veel bewoners juist ook gesteld zijn op herkenbaarheid en de ritmiek van de naoorlogse stedenbouw in de Westelijke Tuinsteden. Met de vernieuwing van de Wildemanbuurt moet daarom worden voortgebouwd op bestaande kwaliteiten van de buurt.

De uitdaging in het vernieuwingsplan ligt in de eerste plaats het succesvol integreren van de positieve aspecten van beide modellen, door diversiteit en kleinschaligheid te introduceren, zonder dat dit ten koste gaat van de heldere ruimtelijke structuur. Het aanbrengen van meer diversiteit in woningtypes en marktsegmenten biedt daarbij kansen, door naast gestapelde bouw, ook ruimte te bieden aan (een beperkt aantal) grondgebonden woningen voor gezinnen, bijvoorbeeld aan de randen, of maisonnettes. De grachtengordel en de Amsterdamse School, maar bijvoorbeeld ook het Oostelijk Havengebied kunnen op dit punt als inspiratiebron dienen. De tweede uitdaging ligt in het ontwerp, de inrichting en het beheer van de publieke ruimte, waarbij de kleinschaligheid en overzichtelijkheid sleutelwoorden zijn. Grootschalige publieke ruimtes werken gevoelens van anonimiteit in de hand, bewoners voelen zich dan snel verloren en bekeken. Dat blijkt ook uit onze interviews: de meeste bewoners maken nauwelijks gebruik van het openbaar groen, omdat ze zich er niet prettig voelen. Op dit punt is in de Wildemanbuurt dus veel te winnen. Door differentiatie en *upgrading* van het openbaar groen, maar ook door verhoging van de gebruikswaarde en de verblijfskwaliteit, bijvoorbeeld door het plaatsen van bankjes en inrichtingselementen. Met het oog op de sociale doorbloeding van de buurt dient een netwerk van aantrekkelijke en sociaal veilige fiets- en voetgangersroutes in en door de buurt te worden ontwikkeld, zodat functies en voorzieningen met elkaar verbonden worden.

De derde uitdaging heeft te maken met de uitstraling van de Wildemanbuurt naar buiten toe. Dat de respondenten uit omliggende buurten hun mening over de Wildemanbuurt vooral baseren op vooroordelen, zegt iets over de toegankelijkheid van het gebied. De buurt ligt verscholen tussen twee grachten, sportvelden en een wand van galerijflats. De transparantie en de uitstraling van de buurt kunnen worden verbeterd door aantrekkelijke entrees of overgangen te creëren en aantrekkelijke langzaam verkeersroutes in en door de wijk. *Landmarks* en voorzieningen (zowel maatschappelijk als commercieel) kunnen de herkenbaarheid van de buurt voor buitenstaanders versterken. Met name de Osdorper Ban en omgeving biedt kansen om de profilering van de Wildemanbuurt te versterken.

5.3 Investeer in de sociale infrastructuur en de publieke ruimte

Voor het bevorderen van sociale stijging is het realiseren van robuuste, grofkorrelig gemengde woonmilieus niet voldoende. Sociale binding en sociale stijging moeten ook worden gestimuleerd door gerichte inzet van sociale professionals. De positieve ervaringen in Meer & Oever zijn mede te danken van het optreden van een huismeester van Stadgenoot in het Bastion, die niet alleen de leefregels in het complex handhaaft, maar ook betrokken is bij het organiseren van activiteiten voor kinderen en het versterken van de ontmoetingsfunctie van het centrum Vrouw en Vaart. Dergelijke sociale programma's dragen bij aan het buurtbewonerschap van bewoners, het versterkt hun *sense of place*. In de Wildemanbuurt ontbreekt in de huidige situatie een dragende sociale infrastructuur.

Een winnende wijk vraagt om kwalitatief hoogwaardige voorzieningen

De vernieuwing van de Wildemanbuurt biedt kansen om een multifunctionele voorzieningenaccommodatie te realiseren; herhuisvesting van de basisschool kan een belangrijke drager vormen van zo'n accommodatie. Een winnende wijk vraagt om kwalitatief hoogwaardige voorzieningen, die ook mensen van buiten de buurt aantrekken en die bijdragen aan het overbruggen van de sociale afstand tussen kansarme en kansrijke bewoners. Een plek waar op vanzelfsprekende wijze kinderen en volwassenen, allochtonen en autochtonen samenkomen. Niet vanuit het naïeve idee dat vervolgens daar iedereen met iedereen contact gaat maken, maar wel vanuit het besef dat buurtbewoners daar elkaar op een vanzelfsprekende manier kunnen ontmoeten en (al is het maar van gezicht) leren kennen. Zo bewegen oudere buurtbewoners zich vaak sneller en gemakkelijker in de omgeving van hun woning als ze de mensen die ze op straat tegenkomen kunnen plaatsen.

Ruimte voor ontmoeting

Het voorzieningencentrum moet zowel aantrekkelijk zijn voor de middenklassers als voor de achterblijvers, je kunt er dus zowel terecht voor een cursus opvoedingsondersteuning als voor yoga. Volgens Hazeu (2008) draagt een fysiek herkennings- en oriëntatiepunt in de buurt bij aan de cohesie in een buurt. Voor burgers op achterstand biedt zo'n plek prikkels om hogerop te komen op de maatschappelijke ladder, allereerst omdat ze er nieuwe contacten opdoen (horizonsverruiming), maar ook omdat het de deur kan openen naar taallessen, scholing en werk. Een opwerkfabriek dus, zoals ze reeds in de 19^e eeuw in arme wijken bestonden in de vorm van volkshuizen, waar verschillende sociale klassen elkaar ontmoetten, en waar arbeiders zich konden scholen via cursussen en leeszaal- en leesclubwerk (Engbersen et al. 2008). Meerdere respondenten in de Wildemanbuurt, voornamelijk vrouwen van Marokkaanse afkomst, vertelden behoefte te hebben aan een ontmoetingsplek in de buurt. Het is daarbij wel belangrijk – zo blijkt uit recent onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut – dat potentiële deelnemers actief worden geworven om deze belofte in te lossen (De Gruijter et al. 2007). Het feit dat in de huidige situatie veel animo bestaat voor activiteiten op dit terrein, zowel in de Wildemanbuurt als in Meer & Oever, onderstreept het belang van een dergelijk voorzieningencentrum.

Vooraf voor opgroeiende jeugd ontbreekt een passende sociale infrastructuur in de Wildemanbuurt, zowel waar het gaat om gebouwde voorzieningen als om aantrekkelijke, geprogrammeerde publieke ruimten. Aan speelplekken voor kinderen is een groot tekort. Toezicht van ouders is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Gedacht kan worden aan aantrekkelijke bankjes en ontmoetingsplaatsen voor ouders rondom de speelplaatsen, beheer van speelplekken, of een centrale situering van de speelvoorziening waardoor er toezicht vanuit de huizen is. De stedelijke vernieuwing biedt kansen om het accent in de aanpak van jongeren te verleggen van overlastbestrijding naar preventie. Er is veel behoefte aan een jongeren centrum voor de leeftijdscategorie 14 tot 24 jaar. Weliswaar is er een buurthuis in de Reimerswaalbuurt maar volgens de buurtjongeren organiseert men daar alleen activiteiten voor jongere kinderen. Afgezien van een sterke voorkeur voor een 'eigen plek', dus niet geïntegreerd in een voorzieningencentrum waarvan ook jonge kinderen en volwassenen gebruik maken, stellen de buurtjongeren geen hoge eisen. Het centrum zou een combinatie moeten bieden van ontspanning en eventueel leerzame activiteiten – zoals dat ook vroeger in het oude schoolgebouw het geval was.

Tijdens de focusgroep hamerden de buurtjongeren op het belang van goede voetbalveldjes, niet alleen om te voetballen, maar ook om te hangen. Over *Cruyff courts* zijn ze erg te spreken. Door plekken in de openbare ruimte als het ware toe te wijzen aan jongeren, kunnen confrontaties met bewoners en met andere kinderen worden voorkomen. Vanzelfsprekend moet daarbij wel goed worden nagedacht over de relatie met de directe omgeving. Enerzijds willen de jongeren daar staan waar levendigheid is, anderzijds hebben ze behoefte aan enige beschutting, aan een plek waar ze niemand tot last zijn en

luidruchtig kunnen zijn. Het ontwikkelen van een geslaagde, goed functionerende jongerenontmoetingsplek moet dan ook in wisselwerking met de jongeren gebeuren. Betrek met name de informele leiders bij de ontwikkeling, de inrichting en het beheer (laat ze samen leefregels opstellen, zodat ze zich ook verantwoordelijk gaan voelen voor de plek), maak tempo met de realisatie en investeer in professionele ondersteuning (lichte vormen van jongerenwerk).

Tot slot kan worden nagedacht over buurtactiviteiten waarin op een ontspannen manier ontmoetingen kunnen plaatsvinden en waarin ook de binding en het verantwoordelijkheidsgevoel voor de eigen straat of buurt versterkt kan worden. Het 'wie heeft de mooiste straat' feest dat in de Wildemanbuurt werd georganiseerd, is hier een goed voorbeeld van. Feestelijke activiteiten werden hierin gecombineerd met het schoonmaken van de buurt en presentaties van lokale bedrijfjes en voorzieningen. Gezocht moet worden naar manieren om zowel individuele verantwoordelijkheid als collectieve betrokkenheid bij de buurt en bij elkaar te prikkelen. Een categorale invalshoek kan daarbij vruchtbaar zijn, bijvoorbeeld door gerichte activiteiten voor jongeren, alleenstaande ouderen of Marokkaanse vrouwen. Ook de creatieve industrie die tijdelijk gehuisvest is in de Renaultgarage, kan aanknopingspunten bieden voor buurtgerichte *community art*-projecten. Te denken valt aan buurttheater of een buurtsoap met bewoners, koffieochtenden (al dan niet gekoppeld aan thematische informatiebijeenkomsten), straatkunstmanifestaties en creatieve projecten en activiteiten voor kinderen en ouders (schilderen, samen koken, fotoproject mooie plekken van de Wildemanbuurt). Ook als inloopcentrum met informatie, maquettes en een balie voor vragen over het vernieuwingsplan kan hierin een belangrijke rol spelen.

5.4 Verbind stedelijke vernieuwing met sociale stijging

Sluit aan bij de leefwereld van de bewoners

Waar de bewoners van de omliggende buurten in hun mening tamelijk genadeloos zijn over de Wildemanbuurt, zijn de bewoners in de buurt zelf genuanceerder. Het is duidelijk dat de nabije leefwereld van de bewoners van grote invloed is op hun mening over de buurt. Om draagvlak voor de vernieuwingen te creëren bij de huidige bewoners van Wildemanbuurt en de bewoners erbuiten te enthousiasmeren voor de toekomstige Wildemanbuurt, reiken de twee perspectieven waardevolle lessen aan, zowel voor het ontwikkelen van het vernieuwingsplan als voor het communiceren van deze plannen.

Om draagvlak te creëren onder de huidige bewoners van de Wildemanbuurt is het belangrijk om de huidige kwaliteiten van de buurt te erkennen en te expliciteren. Het (gedeeltelijk) behouden van of het voortbouwen op aspecten die breed gewaardeerd worden, draagt bij aan het *sense of place* en het *sense of ownership* onder de huidige bewoners. Daarnaast is het van belang om de angst en onzekerheid die er bestaan ten opzichte van de vernieuwingen te reduceren door de vernieuwingen voorstelbaar maken en zo concreet mogelijk zichtbaar te maken. Zoek daarbij de referentiebeelden dicht bij huis. Door aantrekkelijke alternatieven te laten zien (in folders, presentaties, films et cetera) waarin zowel de behouden kwaliteiten, als de verbeteringen worden benadrukt, kan veel scepsis worden weggenomen. Angst voor de vernieuwing kan worden weggenomen door voorlichting (over herhuisvesting, huursubsidie etc.) en begeleiding bij de praktische problemen die de herstructurering met zich meebrengt.

Als het aan bewoners uit Meer & Oever en het Centrumgebied ligt, moet de Wildemanbuurt een kopie worden van hun eigen buurt. Hoewel ook die visie grotendeels berust op idealisering en op vooroordelen, is dit referentiekader evenzeer van belang voor de ontwikkeling en de communicatie van de vernieuwingsplannen. Identificeer zowel de kwaliteiten als de kwetsbaarheden van de omliggende buurt

ten. Welke lessen kunnen worden getrokken, en wat zijn potentiële valkuilen? Ook hier is het cruciaal om in de communicatie over de nieuwe buurt te refereren aan bekende kwaliteiten door herkenbare beelden te gebruiken.

Proactieve professionals voor activering bewoners

Om bewoners sociaal betrokken te houden bij de vernieuwing én om ze in beweging te brengen om een stap voorwaarts te zetten, is het noodzakelijk hen al in een vroeg stadium te betrekken en te begeleiden bij het vernieuwingsproces. Uit onderzoek in de Rotterdamse deelgemeente Hoogvliet blijkt dat stedelijke vernieuwing kan bijdragen aan sociale stijging van individuele burgers, mits deze aanpak gepaard gaat met de inzet van sociale professionals die bewoners begeleiden en ondersteunen in het benutten van hun kansen (Veldboer et al. 2007). Dit vraagt om een proactieve houding van professionals, die bewoners sterker moeten prikkelen, activeren en hen concreet betrekken bij de vernieuwingsplannen en de realisatie daarvan. Een laagdrempelige fysieke locatie in de buurt, waar bewoners wegwijs worden gemaakt in het vernieuwingsproces en terecht kunnen met vragen, zorgt voor meer betrokkenheid en kan bijdragen aan het in beweging brengen van de bewoners. Het gaat om praktische zaken als wanneer een bewoner zijn woning uit moet, welke stappen zij moeten ondernemen om aan een vervangende woning te komen, maar ook om het inzichtelijk maken wat hun mogelijkheden zijn: kunnen zij bijvoorbeeld hun huidige woning kopen of een ruimere eengezinswoning in een andere buurt huren? Welke kansen brengt de vernieuwing met zich mee?

Benut het momentum

Idealiter wordt het vernieuwingsproces aangegrepen om bewoners niet alleen een stapje hoger op de woonladder te helpen, maar ze ook de kans te bieden om sociaal hogerop te komen, bijvoorbeeld door middel van taalcursussen, opvoedingsondersteuning of toeleiding tot vrijwilligerswerk of zelfs tot de reguliere arbeidsmarkt – uit recent onderzoek van de Universiteit Utrecht komt naar voren dat herstructurering niet automatisch ook de maatschappelijke positie van bewoners ten goede komt. In Emmen zijn hiertoe multidisciplinaire ‘doorbraakteams’ geformeerd (met bijvoorbeeld een woonconsulent van de corporatie, een medewerker van het CWI en een maatschappelijk werker), die met elk huishouden een traject hebben uitgestippeld. De herhuisvesting werd verbonden met een scholing of werk of met een hulpvraag, zoals een schuldsaneringstraject. Dit werd contractueel vastgelegd, zodat bewoners zich ook verplichtten om aan die taal cursus deel te nemen. Ook in Amsterdam Nieuw West wordt op experimentele basis een dergelijke benadering gehanteerd (het Sociaal investeringsprogramma), waarin de huisbezoeken in sloopcomplexen worden benut om individuele trajecten voor huishoudens uit te stippen. Het zijn sterke voorbeelden van het benutten van het momentum van de stedelijke vernieuwing. Volgens Veldboer et al. zijn mensen, als ze in beweging worden gezet omdat hun huis wordt gesloopt, ontvankelijk(er) voor andersoortige veranderingen in hun leven. Die kans mag niet onbenut blijven.

5.5 Epiloog

Sociale wetenschappers verschillen al jaren onderling van mening over de vraag wat nu precies het effect is van stedelijke vernieuwingsoperaties. Leidt sloop van oude huurwoningen en nieuwbouw van koopwoningen voor midden- en hogere inkomens slechts tot betere woonomstandigheden, of weten de bewoners van naoorlogse wijken daadwerkelijk te profiteren van dergelijke kapitaalinjecties en kunnen ze daardoor opklimmen op de sociale ladder? Recentelijk verscheen een studie van Utrechtse sociaal-geografen getiteld *Helpt herstructurering?* (Van Bergeijk et al. 2008). De titel is bedoeld als een retorische vraag, want de onderzoekers stellen vast dat de bewoners van een zestal geherstructureerde stadswijken daar zelf weinig wijzer van zijn geworden. De auteurs van de SCP-studie *Aandacht voor*

de wijk (2007) zijn positiever gestemd: zij concluderen dat herstructurering met name op het terrein van leefbaarheid en veiligheid het leefklimaat van wijken ten goede komt. Op het niveau van de wijk signaleren zij dus een positief effect. Veldboer et al. (2007) gaan een stapje verder. In de studie *In beweging brengen en richting geven* stellen zij vast dat de stedelijke vernieuwing in het Rotterdamse Hoogvliet er, mede dankzij assertief sociaal beleid, toe heeft bijgedragen dat individuele bewoners hun maatschappelijke positie wisten te verbeteren.

Op basis van het voorliggende onderzoek kiezen wij een genuanceerde positie in dit debat. Hoewel directe effecten op het niveau van individuele bewoners moeilijk aantoonbaar lijken (zoals Van Bergeijk et al. stellen), kan dit onmogelijk worden opgevat als een pleidooi *tegen* herstructurering. Immers, dat zou wel directe negatieve effecten op de wijk hebben en daardoor indirect de stijgingsperspectieven van bewoners blokkeren. Op basis van onze interviews sluiten we ons aan bij de constatering van Veldboer et al. dat stedelijke vernieuwing er wel degelijk toe kan bijdragen dat mensen een stapje hoger op de maatschappelijke ladder komen. Vaak zijn dat kleine stapjes, maar juist zo'n kleine stap kan verstrekkende gevolgen hebben, want het afronden van een taalcursus of het instromen in een traject van arbeidsmarkttoeleiding kan de weg omhoog inluiden die mensen jarenlang niet wist te vinden. We plaatsen daarbij de kanttekening dat dit zeker niet vanzelf gaat, maar alleen lukt als sloop en nieuwbouw gepaard gaan met structurele investeringen in sociale programma's, die zoveel mogelijk op individueel niveau aan de man worden gebracht. In combinatie met het zodanig herontwikkelen van buurten dat uiteenlopende sociale groepen – rijk en arm, wit en gekleurd – niet uit elkaars zicht verdwijnen, opent stedelijke vernieuwing veelbelovende perspectieven. En dat kan zowel op het niveau van de buurt als voor individuele stadsbewoners vruchten afwerpen.

6 Bronnen

Anderiesen, G. & F. Bijdendijk (2007). *Kwaliteit voor iedereen. Kerndocument voor het samengaan van de Algemene Woningbouw Vereniging en Woningbouwvereniging Het Oosten*. Amsterdam: AWV en Het Oosten.

Bergeijk, van E., A. Kokx, G. Bolt & R. van Kempen (2008). *Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners*. Delft: Eburon

Blokland, T.V. (2006). *Het sociaal weefsel van de stad. Cohesie, netwerken en korte contacten*. Den Haag: Dr. Gradus Hendriks Stichting.

Bureau Parkstad (2006). *Herziening richting Parkstad 2015*. Amsterdam: Bureau Parkstad.

Dorst, M. van (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving. Fysieke voorwaarden voor privacyregulering*. Delft: Eburon.

Engbersen, R. & G. Engbersen (2008). Voorbij de wijk. Over oude vragen en nieuwe antwoorden voor de aanpak van vroeg-naoorlogse wijken. In: *Bloei en verval van vroeg-naoorlogse wijken*. Den Haag: NICIS.

Engbersen, R., M. Uyterlinde, V. Lub & S. van Arum (2008). *Winnende wijken in West. Een essay over het aantrekkelijk maken van de Amsterdamse Westelijke Tuinsteden voor de (opkomende) middenklasse*. Utrecht: MOVISIE.

Engbersen, R., A. Sprinkhuizen, M. Uyterlinde & V. Lub (2008). *Tussen Zelfsturing en paternalisme. Inhoud geven aan empowerment in achterstandswijken*. Utrecht: MOVISIE.

Engbersen, R. en M. Uyterlinde (1999). 'Openheid en geslotenheid in stadsbuurten'. In: *Tijdschrift voor de Sociale Sector (TSS)*, nr. 3, maart 1999, pp. 4-9.

Gruijter, de M., N. Boonstra, T. Pels & M. Distelbrink (2007). *Allochtone vrouwen doen mee! Eerste generatie vrouwen in Rotterdam en hun perspectief op activering*. Utrecht: Sociaal Platform Rotterdam, VJi.

Hamers, D., K. Nabielek, S. Schluchter & M. van Middelkoop (2007). *Afgeschermdde woondomeinen in Nederland*. Rotterdam: NAI Uitgevers, Den Haag: Ruimtelijk Planbureau.

Hazeu, C. (2008). Groot beleid op kleine schaal. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 6, 12-16.

Inbo (2006). *Tussen woning en straat. Ontwerp en beheer van encroachmentzones*. Amsterdam: Inbo.

Keizer, K., S. Lindenberg & L. Steg (2008). The Spreading of Disorder. *Science Express*.

Médam, A. (1971). *La Ville-censure*, Paris: Anthropos.

Metaal, S. & I. Teijmant (2008). *Het wonder van Westerpark. Vernieuwing van de Fannius Scholtenbuurt*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spinhuis.

Musterd, S. en W. Ostendorf (2001). De context van verantwoordelijkheid. Een specificatie op het gebied van het wonen. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Aansprekend burgerschap. RMO Advies 10*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Penninx, K. (2006). *Bruggen bouwen tussen generaties in de wijk*. Utrecht: NIZW

Prins, E. (1998). *Buurten in trek. Tien aansprekende woonmilieus in Rotterdam*. Rotterdam: NAI.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2007). *Aandacht voor de wijk*. Den Haag: SCP.

Stadsdeel Osdorp (2007). *Startnotitie Wildemanbuurt*. Amsterdam: Stadsdeel Osdorp.

Uyterlinde, M., S. van Arum, R. Engbersen, V. Lub & K. Schaake (2007). *Kiezen voor de stad. Kwalitatief onderzoek naar de vestigingsmotieven van de allochtone middenklasse*. Den Haag: Ministerie van VROM / Wonen, Wijken en Integratie.

Uyterlinde, M., S. van Arum, V. Lub & R. Engbersen (2008). *Opwaarts in de Dudokbuurt. De huidige en toekomstige middenklasse in Geuzenveld - onderzoeksrapport*. Utrecht: MOVISIE

Veldboer, L., J.W. Duyvendak, R. Kleinhans & N. Boonstra (2007). *In beweging brengen en richting geven. Herstructurering en sociale stijging in Hoogvliet*. Hoogvliet: Deelgemeente Hoogvliet, Vestia en Woonbron.

Veldboer, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak & M. Uyterlinde (2008). *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken*. Den Haag: NICIS.